

ARCHIEF VAN DE BRABANTSE REKENKAMER AKTEN OVER NOORDELIJK BRABANT

GRATIEVERLENINGEN WETTIGING VAN BASTAARDEN VERGUNNINGEN MARKTEN EN VERKOOP GEMEYNTEN FINANCIËN BRABANTSE STEDEN

1499 - 1555

door

Ton Kappelhof

eerste versie januari 1997

herziene versie april 2024

Summary

The Brabant Audit Office was created in 1404 and administered the demesnes of the duke of Brabant. Tasks of the Office were the legitimization of bastards, giving pardon to people who had committed heavy crimes especially murder, giving permission for having markets weekly or annually and the management of public finance of cities like Bergen op Zoom and 's-Hertogenbosch.

I made summaries of the documents with regard to people who lived in the northern part of the duchy, which was ceded by the king of Spain to the Dutch Republic in 1648.

The pardon acts provide a lot of information about behaviour of men and sometimes women. Many conflict had roots in drinking (too) much.

Text in Dutch.

Edition 23 April 2024.

Op initiatief van de Kring van Archivarissen in Noord-Brabant werden in de jaren negentig van de vorige eeuw documenten uit het Algemeen Rijksarchief te Brussel verfilmd. Een groot deel daarvan is afkomstig uit het archief van de Brabantse Rekenkamer in Brussel. Deze instelling ontstond in 1404 en gaf leiding aan het beheer van de hertogelijke domeinen.

In 1995-1996 maakte ik samenvattingen van akten die voorkomen in een reeks registers in het archief van deze rekenkamer. Geselecteerd zijn de akten die betrekking hebben op Noordbrabanders of plaatsen in Noord-Brabant. Daarbij zijn de grenzen van de huidige provincie aangehouden. Een man uit Bergen op Zoom die in Antwerpen een doodslag pleegt komt dus voor in de selectie, een man uit Antwerpen die hetzelfde doet in Bergen op Zoom eveneens, een Antwerpenaar die zich aan een Brusselaar vergrijpt is niet opgenomen.

De verdeling van de 256 geselecteerde akten over de registers ziet er als volgt uit:

nummer inventaris	periode	aantal akten
632	1499-1506	12
633	1478-1487	16
635	1507-1515	20
636	1515-1521	35
637	1521-1526	24
638	1526-1531	20
639	1531-1535	16
640	1535-1539	24
642	1545-1548	28
643	1548-1551	30
644	1551-1555	31

Register inv. nr. nr. 641 is wegens zijn groot formaat niet verfilmd.

In de oude inventaris op het archief van de in 1404 opgerichte Brabantse Rekenkamer worden deze bestanden omschreven als 'registers met afschriften van grossen van akten van onderscheidene aard'. Het gaat voornamelijk om vergunningen ('octrooien'), akten waarin gratie wordt verleend wegens zware misdrijven en om akten waarin kinderen die buiten een huwelijk verwekt waren alsnog werden gewettigd. De registers dienden als bewijsstukken bij de rekeningen die de audiencier opmaakte wegens de opbrengsten van het door hem geïnde zegelrecht.

Over de **gratieverlening** schreef prof. dr. H. de Schepper een artikel in het vriendenboek aangeboden aan prof. dr. Arie van Deursen (H. de Schepper en M. Vrolijk, "Vrede en orde door gratie. In Holland en Zeeland onder de Habsburgers en de Republiek, 1500-1650", in: *Mensen van de Nieuwe Tijd* (Amsterdam, 1996) 98-117. Aan dit artikel valt weinig toe te voegen op één punt na. De Schepper en Vrolijk menen dat de feiten die vermeld staan in het rekest waarin om gratie wordt verzocht doorgaans weinig betrouwbaar zijn. Ik heb daar mijn twijfels over. In deze ingang bevindt zich echter een gratieverlening (nr. 199) die opnieuw moest worden uitgevaardigd omdat de feiten in het rekest behorend bij een eerdere gratieverlening niet juist waren weergegeven. Men keek dus kritisch naar de aangevoerde feiten.

De gratie zelf werd verleend door de vorst, maar de akte moest worden ingeschreven bij de Soevereine Raad van Brabant en ook worden geregistreerd bij de Rekenkamer. Deze instanties bepaalden ook hoeveel er voor deze gunst moest worden betaald, want ook toen gold al de regel dat alleen de zonnepening voor niets opging en voor de rest moest worden betaald. In de akte zelf wordt niet vermeld hoe groot het bedrag was, maar uit andere bronnen weten we dat het om zeer grote bedragen ging. Een ander argument ten gunste van de aangevoerde feiten is dat de relazen zeer gedetailleerd en concreet zijn en dat zij bijna altijd het tijdstip en de plaats waar alles gebeurde noemen. De feiten zelf komen realistisch over. Wel worden bepaalde verzachtende omstandigheden opvallend vaak vermeld zoals

dronkenschap en driftbuien. We weten dat er in deze tijd in de Nederlanden vooral door mannen zeer veel werd gedronken. De verzoekers om gratie hebben ongetwijfeld hun best gedaan om hun gedrag in een gunstiger daglicht te stellen, maar het gaat mij te ver om de aangevoerde feiten als zijnde onbetrouwbaar terzijde te stellen.

Bijna alle gratieverleningen volgden op een doodslag. De daders waren meestal mannen. De gratie zelf werd nogal eens verleend op Goede Vrijdag omdat Christus aan het kruis toen de goede moordenaar zijn zonden vergaf.

Standaard en dus niet opgenomen in de samenvattingen is de bepaling dat de dader zich al heeft verzoend met de familieleden van het slachtoffer.

De **wettigingen van bastaarden** betroffen naar verhouding vaak kinderen van edelen of hovelingen. Deze kinderen waren buiten echt of in overspel verwekt. Een probleem is dat in de akte zelden wordt aangegeven waar de betroffene woonde of geboren was zodat we de Noordbrabanders niet goed konden selecteren.

De **vergunningen** zijn uiteenlopend van aard. Het meest komen voor vergunningen verleend aan dorpsbesturen om delen van de gemene gronden (de 'gemeynte') te verkopen of om er op te poten en om jaar- of weekmarkten te mogen houden of naar een andere dag te mogen verzetten.

De maatregelen rond de **sanering van de stedelijke financiën** vormen een vierde betrekkelijk kleine groep. Voor Noord-Brabant hebben zij betrekking op de steden 's-Hertogenbosch en Bergen op Zoom. De stadsbesturen kregen vaak verlof tot uitstel van betaling van hun renten. Regelingen bedoeld om de stedelijke financiën te saneren heetten in die tijd een 'staet'.

Een vijfde kleine groep akten is te beschouwen als **wetgeving** voor heel Brabant, Limburg en de Landen van Overmaze. Belangrijk zijn de decreten van keizer Karel V als hertog van Brabant inzake de dode hand en het tiendrecht. De landsheer wenste de vermogensgroei van de kerk te beteugelen aangezien de kerk weigerde bij te dragen in de belastingen.

Een opmerkelijk gegeven is dat deze registers een enkele keer akten bevatten over Holland. Deze horen hier eigenlijk niet thuis, want Holland had sinds het midden van de vijftiende eeuw een eigen Rekenkamer der Domeinen.

Sommige akten bevinden zich in originali in het Oud Stadsarchief van 's-Hertogenbosch of zijn afgeschreven in de privilegeboeken, waarvan het stadsarchief er een aantal bezit. Dit is aangegeven onderaan de samenvatting. Er wordt ook verwezen naar de door gemeentesecretaris mr. J.N.G. Sassen in de negentiende eeuw gemaakte regesten van oorkonden in het stadsarchief 's-Hertogenbosch.

De samenvattingen bestaan uit twee gedeeltes. In de eerste alinea wordt de akte kort samengevat, daarop volgt een meer gedetailleerde beschrijving.

Ik heb de voornamen van personen en de namen van plaatsen omgezet in moderne spelling.

De achternamen zijn letterlijk overgenomen.

Wat tussen vierkante halen staat [ ] is mijn commentaar.

Bij de datering ben ik ervan uitgegaan dat het nieuwe jaar destijds op Goede Vrijdag begon (zie bijv. nr. 84).

nr. 632

1.

f 6r

1499, 28 september

financiën

Philips de Schone, hertog van Brabant, neemt maatregelen ten aanzien van de financiële problemen van de stad 's-Hertogenbosch.

Charters Sassen, nr. 661.

2.

f 28r

1501, 10 augustus

financiën

Philips de Schone, hertog van Brabant, bepaalt op verzoek van de stad 's-Hertogenbosch dat de dorpen Vught, Rosmalen en Berlicum tien jaar lang bij moeten dragen in de accijnzen op bier, wijn, brood, vlees etc.

De stad moet deze heffen om haar schulden te kunnen betalen en om de kosten van de oorlogen tegen Luik en Gelre te financieren. Voorwaarde is dat de stad de beden van deze dorpen voor haar rekening neemt, de hertog schadeloos stelt voor de vermindering van het hem toekomende gruitrecht en dat binnen een halve mijl gerekend vanaf de grenzen van de drie dorpen de komende tien jaar geen nieuwe herbergen, tavernen, bakkerijen, brouwerijen, "cabaretten" mogen worden opgericht, dit teneinde fraude en ontduiking tegen te gaan.

Zie akte 1501, 22 februari over de naleving hiervan.

3.

f 94r

1502, 28 juni

financiën

Philips de Schone, hertog van Brabant, staat de stad 's-Hertogenbosch toe de renten op haar schulden voor een periode van tien jaar te verlagen.

Zie Inv. Van Zuylen nr. 535 (privilegeboek Marten 'sHeren Gerards, f 242r.

4.

f 98r

1502, X september

gratie Oisterwijk

Kwijtschelding van de doodslag begaan door Willem Snellaert, wonend te Oisterwijk, op Hendrik van den Doerne, bastaardzoon van een priester.

Het gebeurde in aanwezigheid van Aart van den Wyele, priester, tijdens een drankgelag in een herberg tegenover zijn woonhuis. Er ontstond een gevecht met dolken, waarbij Hendrik door Willem in de schouder werd gestoken, zodat hij enkele uren later stierf.

5.

f 45r

1503, 3 oktober

gratie schaking

Kwijtschelding van de ontvoering van Hillegond door Bartholomeus Rubbens. Hillegond is de dochter van Adriaan Pieters uit diens eerste huwelijk.

Zij woonde in bij haar oom Willem Andries te Riel bij Hilvarenbeek. Het huwelijk werd gesloten ten overstaan van enige geburen en goede mannen [dus geen tussenkomst van een priester]. De hoogschout meende dat zij daarmee al haar goederen had verbeurd 'mits dien dat zy sonder clachte den man getruwt heeft.'

Boven de tekst staat 'van schake'.

6.

f 46r

1503, 15 november

benoeming

Benoeming van Jan van Cortenbach, heer van Helmond, tot schout van Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch als opvolger van de overleden Hendrik Dicbier. Voorwaarden zijn: eedsaflegging in handen van de kanselier van Brabant en borgtocht. Op de rechten van Maximiliaan van Bergen Cornelisz. wordt geen inbreuk gemaakt [welke rechten dit zijn, wordt niet vermeld].

7.

f 47r

1503, 10 maart

gratie

Kwijtschelding van valsheid in geschrifte begaan door Mattheus van den Zande.

Hij heeft de hertog altijd gediend en is verarmd. Wegens schulden moest hij uit zijn woonplaats Brussel vluchten. Hij heeft toen met behulp van een klerk uit het dorp "Wert" een verklaring vervalst om een vordering van hem op de stad Brussel van 300 gulden beter te kunnen onderbouwen. Later heeft hij deze akte vernietigd. Door de heer van Ravenstein is hij onlangs begiftigd met de functie van schout in die heerlijkheid.

8.

f 82r

1504, 5 april (Goede Vrijdag 1503 o. st.)

gratie Driel

Akte waarbij de hertog Dirk Arissoen de oude, Dirk Arissoen de jonge en hun metgezellen,

allen afkomstig uit Driel in Gelderland, toestaat zich los te kopen uit gevangenschap. Dirk Arissoen de jonge was door enige ruiters, ofschoon die van Driel sauvegarde hadden gekregen van aartshertog Maximiliaan, ontvoerd en vastgezet in Geffen. Hij was daarop ontsnapt en had asiel gekregen op het kerkhof van Geffen. Zijn vader had daarop geprobeerd hem te bevrijden. Tijdens een gevecht, waarbij doden vielen, waren zij gevangen genomen en opgesloten in 's-Hertogenbosch.

9.

f 125r

1505, mei [z.d.] te 's-Hertogenbosch

gratie Berghem

Kwijtschelding van de doodslag begaan door Laurens Gerritsz., vorster en herbergier in Berchem (bij Oss) op Jan Bernaard.

Laurens kwam tussenbeide in een vechtpartij tussen Jan van Berghem, priester, en Jacob Pietersz. die zaten te drinken. Jan Bernaard, die deelnam aan een ander drinkgelag boven, had zich daarin, gewapend met een zwaard, gemengd. Hij weigerde zich door Laurens te laten arresteren, waarop Laurens hem met een dolk stak.

10.

f 126v

1505, 23 mei

gratie

Kwijtschelding van de diefstallen begaan door Gerrit van Berkel, bastaardzoon van wijlen Gerrit van Berkel.

Hij had geld nodig voor een wapenuitrusting, omdat hij tegen de Geldersen ten strijde wilde trekken. Hij vond dat hij te weinig had geërfd van zijn natuurlijke vader en stal daarom graan, een hond en wat boter van de pachters van zijn zuster die gehuwd is met Jan de Wisselaar. Hij werd gevangen genomen en bekende alles op de pijnbank.

11.

f 141v

1505, 29 november

financiën

Hertog Philips vergunt de heer van Bergen op Zoom het recht om de renten die deze met zijn eigen domeinen als onderpand heeft verkocht als één leen te beschouwen.

De eerste maal hoeft hij hiervoor geen verhef te betalen. Genoemde heer heeft de hertog £ 15.000 (ad 40 groten Vlaams) geleend.

12.

f 145r

1506, 13 maart

financiën

Hertog Philips de Schone verlenkt de regeling ten aanzien van de delging van de schulden van de stad 's-Hertogenbosch.

Charters Sassen nr. 666.

nr. 633

13.

f 17r

1478, 7 juli

gratie

Maximiliaan van Oostenrijk vergeeft de stad 's-Hertogenbosch de door haar begane vergrijpen.

Zie Inv. Van Zuylen nr. 535 (privilegeboek Marten 'sHeren Gerards), f 71v.

14.

f20r

1477, 6 augustus

klooster St. Geertrui 's-Hertogenbosch

Hertogin Maria van Bourgondië bevestigt de voorrechten door haar voorzaten verleend aan het klooster van St. Geertrui in 's-Hertogenbosch.

Deze zijn door brand verloren gegaan. Het klooster telt nu 80 religieuzen en 20 dienaren en de jaarlijkse inkomsten bedragen ongeveer 400 Rijns gulden. Naar analogie van het klooster van de clarissen in 's-Hertogenbosch krijgt het klooster van St. Geertrui de volgende rechten. Zij mogen renten en goederen verwerven tot een waarde van 400 Rijns gulden jaarlijks. Hun goederen zijn echter niet vrijgesteld van beden. Leengoederen zijn hiervan uitgezonderd. Zij mogen zelf een rentmeester benoemen. De hertogelijke ambtenaren krijgen last om het klooster te beschermen. De religieuzen moeten bidden voor het zielenheil van de hertogin, haar vader en haar voorouders.

15.

f 48r

1479, mei (z.d.)

jaarmarkten Bergen op Zoom

Maximiliaan van Oostenrijk bevestigt op verzoek van Jan van Glymes, heer van Bergen op Zoom, de voorrechten behorende bij de twee jaarmarkten aldaar. Kooplieden die deze markten bezoeken mogen niet bijvoorbeeld wegens schulden worden aangehouden.

16.

f 51r

1484, 4 januari

gemeynte Oirschot

Vergunning verleend aan de vrijheid Oirschot om 150 bunder van hun gemeynte te verkopen of in erfpacht uit te geven.

Zij hebben geld nodig om hun tijdens de oorlog ontstane schulden af te betalen. Op de nieuwe erven rust een hertogscijns van 1 oude Tournooise groot per bunder. De vest van de nieuwe erven dient te geschieden voor de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch en schepenen. Van de opbrengst moet op de gebruikelijke wijze rekening en

verantwoording worden afgelegd.
Nogmaals afgeschreven op f 121r.

17.

f52r

1484, 4 januari

bestuur vrijheid Oirschot

Maximiliaan van Oostenrijk geeft die van Oirschot toestemming om jaarlijks bij het verzetten van de wet uit elke herdgang een raadsman te kiezen. De acht raadsliden worden betrokken bij het bestuur van de vrijheid en bij het financieel beheer. Oirschot heeft hierom gevraagd omdat het grondgebied van de vrijheid zo uitgestrekt is.

18.

f 57r

1484, 5 januari

Maximiliaan van Oostenrijk bevestigt de vergunning verleend door Maria van Bourgondië in 1477 aan Pagan de la Val om in 's-Hertogenbosch een wisselbank te houden en er allerlei zaken te doen.

Hij betaalt daarvoor zijn aandeel in de heffing van 8.000 schilden jaarlijks die aan alle wisselaars in de Nederlanden is opgelegd. Het aandeel van Pagan is £ 36 Vlaamse groten.

Taal: Frans.

19.

f 61r

1482, 16 april (Goede Vrijdag 1482)

gratie Oirschot

Kwijtschelding van de doodslag begaan door Jan van der Daesdonck wonend te Oirschot, en zijn helpers, op Karel genaamd Heynken van Amelroye bastaardzoon van wijlen Jan van Amelroy en volgeling van ene Karel Ckeynaert.

Karel Cleynaert had op 5 april j.l. de twaalfjarige dochter van Jan van der Daesdonck ontvoerd uit het huis van Jan naar een plaats in St. Oedenrode. Jan was hen nagereisd, waarop het in het Land van Ravenstein tot een gevecht kwam. Cleynaert en zijn buit wisten te ontkomen naar het kasteel van Grave.

20.

f 69v

1484, 10 juni

gemeynthe Vught

Vergunning verleend aan die van Vught om 20 bunder van hun gemeynthe te mogen verkopen.

De te verkopen percelen moeten worden ingemeten door een gezworen landmeter en er rust een erfcijs op van 1 oude Tournoise groot per bunder. Zij krijgen ook vergunning om accijns te heffen op bier, wijn en mede. Het dorp wordt gekweld door vele lasten. De inwoners leven of van het weven van linnen lakens of van de armenzorg, terwijl een deel van de bevolking in het vrijdom van de stad 's-Hertogenbosch woont en vele hoeven zijn

vrijgesteld omdat zij toebehoren aan Bossche poorters.
Zie Inv. Van Zuylen nr. 535 (privilegeboek Marten 'sHeren Gerards), f 135r.

21.

f 71r

1484, 10 juni

privileges Vught

Hertog Maximiliaan van Oostenrijk bekrachtigt een groot aantal regels die in Vught al sedert mensenheugenis onderhouden worden.

Deze hebben betrekking op het beheer van de gemene gronden, maten en gewichten, het vee en de naleving van de verordeningen afgekondigd in de beide kerken van Vught. Op overtreding staan boeten.

Zie Inv. Van Zuylen nr. 524 (privilegeboek 1553), f 146r.

22.

f 72v

1484, 19 augustus

financiën

Maximiliaan van Oostenrijk scheldt Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch de helft van de opgelegde bedde kwijt, aangezien zij veel schade hebben geleden door de oorlog met Gelre. De stad 's-Hertogenbosch mag de bedde omslaan over de bewoners van Stad en Meierij.

23.

f 108r

1487, 16 januari

gratie Maarheeze c.a.

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan van Yfain en enkele van zijn metgezellen door de bewoners van Maarheeze, Budel en Soerendonk.

Maximiliaan had order gegeven dat de voetknechten van de graaf van Horne, toen nog heer van Cranendonk, gelegerd zouden worden in Maarheeze c.a. Toen Jan dit beveldschrift aan de ingezetenen van Maarheeze bekend kwam maken, werd hij aangevallen. Zij werden daarbij geholpen door die van Geldrop, Heeze en Leende. Daarop werd tegen hen een proces aangespannen voor de Raad van Brabant.

24.

f 112r

1487, 5 april

gemeente Lieshout

Vergunning verleend aan die van Lieshout om 40 bunder van hun gemeente te mogen verkopen

De opbrengst moet worden aangewend om de belastingen en oorlogsschulden te betalen. Op de verkochte percelen rust een hertogscijns van 1 oude groot per bunder. Openbare wegen, kerkenpaden en molenpaden mogen niet worden verkocht of versperd.

25.

f 115v

1487, 30 maart

gemeynthe Esch

Vergunning verleend aan die van Esch om 9 à 10 bunder van hun gemeynthe te mogen verkopen.

De opbrengst moet worden aangewend om de belastingen en oorlogsschulden te kunnen betalen. Op de verkochte percelen rust een hertogscijns van 1 oude groot.

26.

f 117r

1487, 21 januari

gemeynthe Nistelrode

Vergunning verleend aan die van Nistelrode om tot op 80 voet op hun gemeynthe bomen en heesters te mogen planten.

Er mag ook gepoot worden op de openbare weg, als het verkeer maar niet gehinderd wordt. Schepenen en gezworenen mogen overal op de gemeynthe eiken, berken of andere bomen planten om daarmee het zand tegen te houden of om aan hout benodigd voor het onderhoud van wegen en bruggen te komen. Van al dit hout wordt de houtschat betaald, te weten de tiende penning. Bij geschillen zijn de rentmeester in 's-Hertogenbosch en zijn leenmannen bevoegd. Verbod op het uit de bomen schudden van eikels. Gevallen eikels mogen worden geraapt.

27.

f 118v

1486, 28 april

gemeynthe St. Oedenrode

Vergunning verleend aan die van St. Oedenrode om 80 bunder van hun grauwe en 10 bunder van hun groene gemeynthe te mogen verkopen.

Zij hebben de soldaten moeten betalen tot een bedrag van 8.000 Rijns gulden toe. Verder hebben zij 2.000 Rijns gulden nodig voor de herbouw van de toren en het dekken van de kerk met leien. De te verkopen percelen moeten worden ingemeten door een gezworen landmeter. Op de verkochte percelen rust een hertogscijns van 1 oude Tournooise groot per bunder.

28.

f 129r

1487, 11 september

gemeynthe Schijndel

Vergunning verleend aan die van Schijndel om 60 bunder van hun gemeynthe te mogen verkopen om daarmee hun oorlogsschulden te kunnen betalen.

Van de opbrengst moet rekening en verantwoording worden afgelegd, met de verkoop moet de meerderheid van de ingezetenen instemmen en de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch moet op de hoogte zijn. De te verkopen percelen moeten worden ingemeten door een gezworen landmeter. Op de verkochte percelen rust een hertogscijns van 1 oude Tournooise groot per bunder.

nr. 635

29.

f 3r

1507, april (datering akte)

Blijde Inkomste van Karel V gedaan te Leuven.

30.

f 81v

1509, 24 maart

gemeynthe en accijnzen Vught

Vergunning verleend aan die van Vught om tien jaar lang accijns te heffen op bier, wijn en mede om met de opbrengst hun oorlogslasten te kunnen betalen. Zij mogen ook 20 bunder van hun gemeynte verkopen, gemeyntegronden verpachten en de beesten die op de gemeynte geweid worden belasten met een kleine heffing. Verder dezelfde voorwaarden als in nr. 20.

31.

f 98v

1509, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan door Michiel Jansz., wonend in Hilvarenbeek, op Adriaan Petersz.

Michiel werd eind september 1508 door Adriaan herhaaldelijk met woorden beledigd, waarna het tot een handgemeen kwam, waarbij Michiel met een broodmes Adriaan in de buik stak. Michiel heeft moeten composeren met de hoogschout en de schout van Hilvarenbeek, wat hem wel 50 gulden gekost heeft.

32.

f 155r

1511, 10 februari

tol

Vonnis van de Raad van Brabant in het proces tussen de graaf van Horne, optredend namens die van Weert, eiser, contra de hertog.

De onderzaten van de graaf moeten het geleide betalen wanneer zij met goederen door Brabant trekken op weg naar Antwerpen (zij gaan dan over Oostmalle) en naar Bergen op Zoom (zij gaan dan over Hilvarenbeek). Het tarief is 12 stuiver per wagen en 6 stuiver per kar geladen met handelswaaren.

33.

f 156r

1511, 26 maart

aflossing verpande dorpen door stad 's-Hertogenbosch

Maximiliaan van Oostenrijk staat de stad 's-Hertogenbosch toe om de dorpen Rosmalen en Vught die door hertog Philips verpand zijn te lossen met het geld dat 's-Hertogenbosch moet betalen in de onlangs toegestane bede. De stad mag in deze dorpen accijnzen gaan heffen en er komt een verbod op de vestigingen van nieuwe brouwerijen enz.

Charters Sassen nr. 682.

34.

f 160r

1511, 26 maart

financiën 's-Hertogenbosch

Maximiliaan van Oostenrijk en zijn zoon Karel verlengen de regeling ter delging van de schuldenlast van de stad 's-Hertogenbosch.

Charters Sassen nr. 683.

35.

f 224r

1512, 11 juli

banken van lening

Maximiliaan staat de kooplieden van de natie van Piemonte toe om overal in het hertogdom Brabant en de landen van Overmaze tafels van lening te vestigen en allerlei kredietoperaties uit te voeren. Een eerder verleend privilege was in 1511 ingetrokken en wordt nu hersteld.

36.

f 231r

1512, 16 oktober

confiscatie

Rixtel

Maximiliaan van Oostenrijk draagt de in Rixtel gelegen leengoederen van de erfgenamen van Willem van Ghent over aan Willem van Gherwen zoon van Uden, molenaar in Stiphout. Deze goederen waren in beslag genomen omdat de erfgenamen Van Ghent de partij hadden gekozen van de Geldersen. Willem heeft grote schade geleden tijdens de laatste strooptocht van de Geldersen. Zijn molen en huis zijn geplunderd en afgebrand. De schade bedraagt wel 800 gulden. De goederen bestaan uit drie stukken beemd, renten ter grootte van 32 oude groten, 31 kapoenen en drie ganzen en uit cijzen uit stukken grond onder Aarle en Rixtel.

37.

f 233r

1512, 16 november

gemeynte Esch

Vergunning verleend aan die van Esch om 16 bunder van hun gemeynte te mogen verkopen. De opbrengst moet worden aangewend om hun door de oorlog ontstane schulden te betalen. Het dorp telt maar ongeveer 40 huizen en is zeer arm. In verband met het beleg van Zaltbommel hebben zij enige ruiters moeten onderhouden en moeten loskopen uit gevangenschap. Van de opbrengst moet rekening en verantwoording worden afgelegd, met de verkoop moet de meerderheid van de ingezetenen instemmen en de rentmeester der

domeinen in 's-Hertogenbosch moet op de hoogte zijn. De te verkopen percelen moeten worden ingemeten door een gezworen landmeter. Op de verkochte percelen rust een hertogscijns van 1 oude Tournooise groot per bunder.

38.

f 234v

1512, 23 november

verlof verkoop losrenten

Maximiliaan van Oostenrijk staat de kleine steden, vrijheden en dorpen van de Meierij van 's-Hertogenbosch toe om renten tegen de penning 16 te verkopen tot een bedrag van 12.000 Rijns gulden.

Dit geld dient om een bedde van 16.000 Rijns gulden te financieren die onlangs is toegestaan door Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch en waarvan de opbrengst is bestemd voor de oorlog tegen Gelre.

39.

f 249r

1513, 4 mei

legitimatie

Legitimatie van Liesbeth Ryders alias Boels natuurlijke dochter van Willem van Erpe, verwekt bij Franske Ryders.

Deze akte is opgenomen omdat de geslachtsnaam 'Van Erp' destijds voorkwam in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch.

40.

f 257v

1513, 9 juni

gratie

Kwijtschelding door hertog Maximiliaan van de diefstal vier jaar geleden gepleegd in Bergen op Zoom door Andries Symoensz. geboren in Stergart [= Stargard, nu Polen] in Pommeren van goederen toebehorend aan Emond Wotten, koopman uit Engeland. Verleid door ene Jan Scammerlinck, koopman uit Engeland, had hij uit een huis in de Boenestraat (Boevestraat ?) twee stukken fluweel, 4 stukken damast en £ 150 Vlaamse groten gestolen. Later was hij daarvoor in Londen gearresteerd en gevangengezet. Hij heeft daarop de goederen aan Wotten teruggegeven die daarmee genoeg nam.

41.

f 296v

1514, 6 april

legitimatie

Legitimatie van Goyaart Grotart van Os, natuurlijke zoon van wijlen Goyaart Grotart van Os en Heilwych d. v. wijlen Pieter Verster.

Deze akte is opgenomen omdat de geslachtsnamen Grotart van Oss en Verster destijds voorkwamen in Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch.

42.

f 321r

1514, 24 oktober

gemeynthe Liempde

Vergunning verleend aan die van Liempde om hun gemeynthe te mogen afsluiten en door de schout van Peelland een schutter te laten aanstellen.

Hun gemeynthe grenst aan die van Oirschot. De schutter mag vee uit andere dorpen opsluiten en beboeten met 45 schellingen Bosch geld 'een schuerman groten voer XII penningen gerekent'. Hij moet een eed afleggen in handen van voornoemde schout en jaarlijks rekening en verantwoording overleggen aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch

43.

f 325v

1514, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag en andere gewelddadigheden begaan door Jan van Dongen in Turnhout in de herberg In den Rode Schild.

Er ontstond daar ruzie tussen Jan en de waardin, waarop de schout van Turnhout en ene ritmeester van Arnhem tussenbeide kwamen. Jan ontsnapte, maar zijn page en knecht werden gevangen gezet. Bij een poging om hen met geweld te bevrijden werd de zoon van de schout, genaamd Karel, door een houw van een hellebaard aan het hoofd gewond. Vijf weken later stierf hij.

Commentaar TK: De pleger van dit misdrijf was Jan van Dalem, heer van Dongen. Wegens dit feit werden zijn goederen in Dongen door zijn leenheer, graaf Hendrik III van Nassau, baron van Breda, in beslag genomen. Een paar later gebeurde hetzelfde met Jans goederen in Lage Zwaluwe. Deze werden vervolgens overgedragen aan graaf Hendrik III van Nassau.

44.

f 351r

1515, 26 april, te Brugge

Toevoeging aan de Blijde Inkomste.

45.

f 365r

1515, 15 juli te 's-Hertogenbosch

privileges Groot Begijnhof 's-Hertogenbosch

Karel V bevestigt de privileges door zijn voorzaten verleend aan het Groot Begijnhof te 's-Hertogenbosch. Volgt de tekst van oorkonden uitgevaardigd door hertog Jan III op 1 maart 1341, hertogin Johanna op 10 juli 1392, door Maximiliaan en Maria op 14 januari 1479 en door Philips de Schone op 5 juni 1496.

Volgens de oorkonde van hertog Jan mogen vreemden na het luiden van de avondklok zich niet zonder verlof van de meesteressen ophouden in het hof. Begijnen die hun kamer verbeurd hebben krijgen die niet terug. Begijnen mogen gasten niet langer dan drie dagen houden. Het hof wordt vrijgesteld van alle belastingen. De meesteressen kiezen uit de raad

van de stad twee provisorsen. Samen voeren zij het bewind. Een vrouw die jaar en dag in de hof een bedstede heeft wordt daarmee poorter van de stad 's-Hertogenbosch.

Volgens de oorkonde van hertogin Johanna mogen de meesteressen met advies van de provisorsen en dat van 4 oudere bewoonsters een begijn die zich onfatsoenlijk gedraagt verwijderen. Zij bepalen ook wie er in de infirmerie wordt opgenomen. Wie zich tegen de nieuwkomer verzet kan worden verwijderd.

Volgens de oorkonde van Maximiliaan en Maria worden daar twee bepalingen aan toegevoegd. Een begijn die een kamer gekocht heeft moet binnen een jaar en een maand intrekken. Meesteressen blijven twee jaar in functie en mogen dit ambt niet weigeren. Na hun aftreden kiezen de oudere bewoonsters nieuwe meesteressen.

Karel V voegt daar nog het volgende aan toe. Een begijn mag niet uit de stad vertrekken zonder verlof van een van de meesteressen op verbeurte van haar kamer. Begijnen die zich schuldig maken aan misdrijven of een kind krijgen worden verwijderd en verliezen hun kamer. Begijnen die niet goed gekleed gaan, verkeerd gezelschap hebben of ruzie maken met andere begijnen kunnen worden verwijderd door de meesteressen. Begijnen mogen geen inwoning hebben zonder verlof van de meesteressen. Bewoners van de infirmerie die zich niet aan de huisregels houden kunnen door de meesteressen worden verwijderd. Charters Sassen, nr's 267, 573, 651 en 699.

46.

f 370r

1515, juli (z.d.), te 's-Hertogenbosch

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Gijsbrecht Hoppenbrouwer door Frans van Helmont, poorter en inwoner van 's-Hertogenbosch.

Ten huize van Stevin de Cuypere werd een drankgelag gehouden tijdens welk er een gevecht met messen ontstond tussen Frans en Aart van Hubbe. De twist werd bijgelegd en er werd op gedronken. Aart viel Frans opnieuw aan, waarop Frans zich verweerde met zijn lange mes en bij ongeluk Gijsbrecht in de arm stak. Deze kreeg koorts en overleed 5 weken later.

47.

f 373r

1515, 22 augustus

weekmarkt 's-Hertogenbosch

Vergunning verleend aan de stad 's-Hertogenbosch om de al lang bestaande weekmarkt op woensdag te houden, als het donderdag een kerkelijke feestdag is.

In andere gevallen wordt de markt gehouden op donderdag. De stad ligt op de grens van Brabant en drijft dagelijks handel met kooplieden uit Gelderland, Utrecht, Holland, Kleef en Luik.

48.

f 375v

1515, 18 september

Legitimatie van Antonie van Bruheze natuurlijke zoon van Bartholomeus van Bruheze en Margriet van Noirden.

Deze akte is opgenomen omdat de geslachtsnaam Bruheze destijds voorkwam in Breda en omgeving.

nr. 636

49.

f 28r

1515, 24 oktober

verlof mijnbouw hertogdom Brabant

Vergunning verleend aan Frans van Thienen overal in Brabant naar ertsen zoals "coperoise", lood of tin, te zoeken en te graven.

De vergunning loopt voor 14 jaar en daarna tot wederopzeggens toe. Zij komt in de plaats van een oudere vergunning die door Maximiliaan is verleend in 1510 aan Frans en ene meester Bernard Rugel. Het ging toen om een stuk land tussen Antwerpen en Mechelen dat toebehoorde aan abt van St. Bernaards. Rugel heeft zich uit de zaak teruggetrokken. Mocht Frans ertsen vinden, dan draagt hij 4 procent van de waarde van de opbrengst af aan de domeinen. Hij krijgt het alleenrecht om metalen te delven. Over het ruwe erts dat hij naar Brussel of elders vervoert is hij geen belastingen verschuldigd. Mocht het werk meer dan drie maanden stilliggen, dan vervalt de vergunning. Zij mogen niet graven in de openbare weg en putten die zij niet meer nodig hebben moeten zij weer dempen.

Nogmaals afgeschreven op f 32v e.v.

50.

f 61r

1516, 30 januari

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V verlengt de termijn verleend aan de stad 's-Hertogenbosch om haar schulden te delgen.

Charters Sassen nr. 702.

51.

f 88r

1516

legitimatie

Legitimatie van Servaas Schilders natuurlijke zoon van wijlen Servaas Schilders, priester, en Margriet dochter van Jan Grieten.

Deze akte is opgenomen omdat de geslachtsnaam Schilder(s) destijds voorkwam in 's-Hertogenbosch.

52.

f 108r

1516, 29 juli

mijnbouw hertogdom

Bevestiging van een regeling getroffen door de Raad van Financiën inzake een geschil tussen Frans van Thienen, apotheker uit Brussel, en Bernard Rugel, Duitser van afkomst, over de vergunning om naar "coperoise" en andere ertsen te zoeken (zie ook nr. 50).

53.

f 114r

1516, aug (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op ene Cornelis geboren in Geertruidenberg en poorter van Antwerpen door Joost Jansz. genaamd De Boese, geboren in Antwerpen. Joost is jarenlang in dienst geweest van de legerbenden van Maximiliaan. Ongeveer acht jaar geleden was hij in dienst van de stad Antwerpen onder hoofdman Michiel de Clerck. Er ontstond een gevecht tussen Cornelis voornoemd en Cornelis Post neef van Joost. Joost kwam tussenbeide en gaf Cornelis een slag op de arm. Cornelis is daarna weggelopen. Enige tijd later werd Cornelis ziek en op zijn verzoek werd er toen 'vrede gedronken' tussen beide mannen. Kort daarna stierf hij mede als gevolg van een slechte verzorging.

54.

f 137r

1516, 15 oktober

weekmarkt Waalwijk

Vergunning verleend aan Lambert Millinck, heer van Waalwijk, om voor een periode van twee jaar een vrijdagse weekmarkt in te stellen om de welvaart te doen toenemen. Lambert had gevraagd om een woensdagse weekmarkt en een vierde jaarmarkt.

55.

f 145r

1516, 28 juni

Brabantse watertol Bergen op Zoom

Karel V verpandte aan de stad Bergen op Zoom de aldaar geheven wordende Brabantse watertol.

De stad heeft daarvoor £ 25.000 (ad 40 gr. Vl.) betaald. In 1505 had Philips de Schone de tol al verpand voor £ 15.000 (ad 40 gr. Vl.), maar dit pandschap is onlangs gelost, waarop er een proces is aangespannen voor de Raad van Brabant.

56.

f 166v

1517, maart (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan de Bye door Jan Wouters Buydensz. uit Bladel.

Hij woonde met zijn vrouw in Bladel maar daar liep het gerucht dat Jan de Bye, vorster aldaar, omgang had met zijn vrouw, om welke reden het paar verhuisde naar Turnhout. Jan

Buydensz. ging met Pinksteren j.l. naar een nakermis in Nedersem in het huis van Laurens Meusz. Op de terugweg over de akker werd Jan Buydensz. ingehaald door Jan de Bye. Deze zei hem de hals te willen afsnijden en of hij het goed vond of niet met zijn vrouw naar bed te zullen gaan. Er ontstond een gevecht met messen, waarbij Jan de Bye gestoken werd.

57.

f 168r

1517, 26 maart

privileges Grave

Karel V bevestigt de privileges door zijn voorouders verleend aan de stad Grave en het land van Cuyk [geen specificatie].

58.

f 169v

1517, 31 maart

gemeynte Vught

Vergunning verleend aan de inwoners van Vught om tot op 10 roeden van hun gemeynte bomen en heesters te mogen planten.

Voorwaarde is dat zij de openbare wegen onderhouden en zij van het hout op deze percelen gewassen de houtschat, namelijk 10% van de verkoopwaarde, afdragen aan de domeinen.

In de kantlijn aantekening over een interinement in 1618. Privilegeboek 1553, f 148r.

59.

f 172r

1517, 3 april

privileges Lommel

Karel V bevestigt de oude privileges verleend aan de vrijheid Lommel door hertog Jan IV d.d. 18 september 1422.

Zij mogen drie vrije jaarmarkten en een maandagse weekmarkt houden, het dorp omringen met vestingwerken en percelen uit de gemeynte verkopen teneinde dit werk te bekostigen.

Op deze percelen rust een cijns van $\frac{1}{2}$ oude groot aan de domeinen. De schepenen mogen vier mannen kiezen om in overleg met de schout van Kempenland dit werk te organiseren.

Zij mogen accijnzen heffen op koren "van eedtwerck ende van drinckwerck" en de opbrengst daarvan wordt half-half gedeeld tussen vrijheid en hertog. De bewoners van Lommel mogen alleen in bepaalde gevallen ter heervaart worden geroepen en een wapenschouw zal in de vrijheid gehouden worden. Zij mogen poten op hun gemeynte, maar zij zijn daarover wel houtschat, te weten de vierde penning, verschuldigd. Zij mogen omdat zij ver uit elkaar wonen met boog en geschut gewapend rondlopen.

60.

f 210r

1517, september (z.d.; de gratie werd verleend op Goede Vrijdag; de akte is van september)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan van Gocht, droogscheerder, in Dambrugge bij Antwerpen (rechtsgebied van de heer van Bergen op Zoom) door Christoffel du Crois,

verwer en geboren in de stad Grave.

Na een maaltijd werd er gedobbeld maar de waard verbood dit, waarop het gezelschap buiten ging spelen. Toen er vals gespeeld werd ging Christoffel weer naar binnen. Na een tijd werd hij door een groep kerels aangevallen. Er ontstond een vechtpartij die beëindigd werd toen Christoffel "gheeft vrede" riep en zijn mes wegwierp. Desondanks werd hij opnieuw aangevallen. Tijdens het gevecht werd Van Gocht gestoken. Twee weken later stierf hij.

61.

f 214r

1517, 16 oktober

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V continueert de zes gecommiteerden belast met het beheer van de geldmiddelen van de stad 's-Hertogenbosch voor een periode van drie jaar.

Het stadsbestuur heeft hen al gevraagd om dit te doen. Hij staat de stad verder toe om uitstaande los- en lijfrenten af te lossen, ook als de bezitters ervan dit niet willen, en om de uitstaande renten te verlagen tot het niveau van de penning 18 voor de erfrenten, de penning 10 voor lijfrenten op twee levens en de penning 8 voor een lijfrente op één leven. Het is gebleken dat de rentestand op de markt is gedaald.

62.

f 219v

1517, 21 november

vergunning drukker 's-Hertogenbosch

Vergunning verleend aan Laurens Hayen om in 's-Hertogenbosch boeken te mogen drukken. Op nieuwe boeken die hij drukt heeft hij, zoals ook elders gebruikelijk, twee jaar lang in heel Brabant en de landen van Overmaze het alleenrecht van verkoop.

63.

f 277v

1518, 18 juni

processies 's-Hertogenbosch en St. Oedenrode

Karel V keurt goed dat de processie ter ere van Onze Lieve Vrouw in de vrijheid van St. Oedenrode voortaan gehouden wordt op de zondag vóór het feest van St. Bartholomeus. Voorheen werd deze processie gehouden de tweede zondag na St. Jan Baptist, maar die van 's-Hertogenbosch hebben hun Onze Lieve Vrouwenprocessie verplaatst van de eerste naar de tweede zondag na St. Jan Baptist. Dit is erg nadelig voor die van St. Oedenrode.

64.

f 285v

1518, september (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Hubrecht natuurlijke zoon van wijlen Jan (II) heer van Bergen op Zoom verwekt bij Janneke Velp.

65.

f 297r

1518, 4 december

klooster Vredenberg bij Breda

Vergunning verleend aan het klooster Vredenberg bij Breda om voor 400 gulden aan erfelijke renten of onroerend goed te mogen verwerven.

Het klooster is gesticht door graaf Engelbrecht II van Nassau en telt nu 60 bewoners. Het dreigt te verarmen. Krachtens de toevoeging aan de Blijde Inkomste van Karel mogen kloosters en andere dode handen geen onroerende goederen verwerven zonder toestemming van de hertog en de betreffende hoofdstad. De stad Antwerpen heeft geen bezwaar. Het klooster bezit nu voor Fl. 200 aan dergelijke goederen.

66.

f 316r

1519, februari (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Jan Back natuurlijke zoon van wijlen Jan Back, heer van Asten, en Johanna Dicbier.

67.

f 348v

1519, 3 juli

vrije markten Antwerpen en Bergen op Zoom

Karel V bepaalt op verzoek van de Staten van Vlaanderen dat de vrijmarkten van Antwerpen en Bergen op Zoom voortaan niet langer zullen duren dan oorspronkelijk de bedoeling was en zoals zij waren geregeld onder de hertogen Philips en Karel [de Goede en de Stoute]. De gewoonte was ontstaan om de duur van deze markten te verlengen.

68.

f 353r

1519, 30 september

legitimatie

Legitimatie van Antonie van Bruheze natuurlijke zoon van Bartholomeus van Bruheze en Margriet van Noirden

69.

f 354v

1519, 26 september

gratie

Kwijtschelding van de boete door de Raad van Brabant opgelegd aan Eduard van Ghyseghem, poorter van Brugge en aldaar woonachtig, wegens het gebruiken van verboden munten op de markten van Antwerpen en Bergen op Zoom.

70.

f 362v

1519, 22 november

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V verlengt de termijn destijds verleend aan de stad 's-Hertogenbosch voor de delging van haar schuldenlast.

Zie Charters Sassen nr. 712.

71.

f 379r

1520, 24 januari

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V staat de stad 's-Hertogenbosch toe om alle renten die sedert 1480 ten laste van de stad verkocht zijn te betalen in het geld dat vanaf 1480 en ook nog thans gangbaar is. Ook de aflossing mag in dit geld geschieden. De stad mag tevens de uitstaande renten reduceren en wel: erfrenten tot de penning 18, lijfrenten op twee levens de penning 10 en die op een leven de penning 8. Dit privilege was al eerder namelijk op 26 maart 1510 (o. st.) verleend en wordt nu verlengd.

In de kantlijn staat dat deze akte is doorgehaald en vervangen is door die onder nr. 73.

72.

f 382r

1520, 24 januari

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V staat de stad 's-Hertogenbosch toe om binnen de vier eerstkomende jaren twee loterijen te houden, mits de opbrengst ervan bestemd wordt voor de delging van de stadsschuld.

73.

f 396r

1520, 21 maart

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V staat de stad 's-Hertogenbosch toe enz. (als nr. 71).

Zie Charters Sassen nr. 713.

74.

f 439r

1520, 17 oktober

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V bekrachtigt het besluit om de zes mannen belast met het beheer van de stedelijke financiën van 's-Hertogenbosch in hun functie te continueren.

Zie ook Charters Sassen nr. 713b.

75.

f 455v

1520, 19 oktober

wetgeving inzake de dode hand

Karel V vaardigt voor Brabant, Limburg en de landen van Overmaze een verordening uit aangaande de verwerving van onroerende goederen door de dode hand en het bezwaren van leengoederen.

Zonder vergunning mogen geen onroerende goederen meer worden overgedragen aan de dode hand. Evenmin mag er aan de dode hand gelegateerd of getesteerd worden. Het is verboden om zonder vergunning nieuwe kloosters op te richten. Alle renten op leengoederen worden aflosbaar. De leenheer mag bij de overdracht van leengoederen de erop rustende renten naasten.

Rood privilegeboek f 148r.

76.

f 463r

1520, 6 oktober

verordening tienden

Karel V verbiedt de heffers van tienden, zowel geestelijken als leken, om tienden te eisen van producten die voorheen niet onder het tiendrecht vielen.

Hoewel de geestelijkheid al vele goederen bezit en talrijke privileges geniet, eist zij sinds enige tijd tienden van hout, hooi, kruiden, weiden, allerlei soorten vee, wol, rapen, "naveaux", radijzen, sla, uien, appels, peren, noten e.d. Reeds aangevangen processen worden beëindigd. De interpretatie van dit eeuwig edict ligt bij de Raad van Brabant. Het geldt voor Brabant, Limburg en de landen van Overmaze.

Zie Privilegeboek 1553, f 139r.

77.

f 467v

1520, september (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Antonie Leenen door Hendrik Gerardsz. van Heezel, wonend in Budel.

Bijna een jaar geleden ontstond er in Budel een gevecht tussen beiden in verband met een beschuldiging in de wandelgangen geuit aan het adres van de oude en jonge schuts van Budel. Hendrik wilde niet zeggen wie dat verhaal in omloop gebracht had. Hij was al eerder met de dood bedreigd door Antonie. Er ontstond voor de deur van een herberg een gevecht met messen, waardoor beiden gewond raakten. Antonie kreeg steken voor in de borst en aan het hoofd. Vijf of zes dagen daarna stierf Antonie.

78.

f 498r

1521, 20 januari

wissels jaarmarkten Antwerpen en Bergen op Zoom

Karel V bekrachtigt een regeling getroffen door de graaf van Gaveren, stadhouder van Vlaanderen, inzake de termijnen van de wisselbrieven afgegeven op de jaarmarkten in Antwerpen en Bergen op Zoom. Hierover bestonden geschillen tussen de Staten van Vlaanderen en de beide steden.

79.

f 503r

1521, 18 maart

financiën Heusden

Karel V treft een regeling ter sanering van de financiën van de stad Heusden.

Drie jaar lang mag de stad volstaan met de uitbetaling van de helft van haar ten laste komende erf- en lijfrenten. De drie jaren daarna mag zij deze met een derde korten, de zes jaren daaropvolgend worden de achterstallige renten betaald. De schulden aan de vorst, die aan graaf Hendrik III van Nassau, die gouverneur van Heusden is, en datgene wat toekomt aan 'arme miserabele' personen vallen hier niet onder. Deze regeling wordt getroffen omdat de stad zeer geleden heeft onder de Gelderse oorlogen en omdat de scheepvaart door afsnijding van de Maas bij Nederhemert sterk is teruggelopen. Specificatie van de gewone ontvangsten en uitgaven van de stad. Er wordt bezuinigd op bepaalde vaste lasten. Antonie van Heynsberch en Hugo Spierink, superintendenten van de stad en belast met het bestuur, voeren dit uit. Karel neemt de stad en haar inwoners in bescherming en vrijwaart hen van arrestatie wegens schulden.

80.

f 513r

1521, 15 mei

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V verlengt met 10 jaar de in 15 verleende vergunning aan de stad 's-Hertogenbosch om accijnzen te heffen in de dorpen Vught, Rosmalen en Berlicum.

Voorwaarde is dat de stad jaarlijks £ 12 Artois aan de domeinen betaalt. Verder dezelfde voorwaarden als in nr. 2. De herbergen buiten de stad vormen een plaats waar bijeenkomsten plaatsvinden van verdachte lieden zoals boeven en Gelderse vijanden. Van hieruit kunnen samenzweringen worden beraamd en ontvoeringen van kooplieden worden voorbereid. [geen verwijzing naar ketters e.d.].

81.

1521, 15 juni

f 518r

schuttersgilde

Karel V bekrachtigt de oprichting door de stad 's-Hertogenbosch van een kolveniersgilde.

De schutters, 100 in getal, beoefenen hun spel ter ere Gods en St. Christoffel. Wanneer ondanks de genomen voorzorgsmaatregelen iemand tijdens het oefenen gewond raakt of gedood wordt, dan zijn de schutters niet aansprakelijk.

82.

f 519v

1521, juni (z.d.)

conflict heer en stad Bergen op Zoom

Kwijtschelding van de straf opgelegd aan de dekens en gezworenen van de ambachten van de stad Bergen op Zoom.

Zij hadden een machtiging opgesteld die bezwaarlijk was voor de heer van Bergen. Deze zorgde voor een open brief van de Raad van Brabant waarin de machtiging ongeldig werd verklaard. Aan door de Raad naar Bergen gestuurde commissarissen werd door het gewone volk, dat geen verstand van rechtspraak heeft, gevraagd om dit exploit op het bordes van het stadhuis niet af te kondigen. Dit werd geweigerd, waarop de meeste mensen wegliepen, zodat het exploit geen effect had. De weglopers werden aangeklaagd door de procureur-generaal en in de ban gedaan.

83.

f 538r

1521, september (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Adriana natuurlijke dochter van Cornelis Severius alias Rovers en Catharina Zilversmets.

De naam Rovers komt in noordelijk Brabant veel voor.

nr. 637

84.

f 1r

1522, 18 april (Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan door Gooswyn Kerstiaansz. Willemsz., natuurlijke zoon [ouders niet vermeld] en echtgenoot van Maria dochter van Willem Wierinksz. op zijn schoonvader Willem voornoemd

Hij heeft gediend bij de vleeshouwers van Antwerpen. Later is hij gaan wonen in Eersel ("Eerselt") alwaar hij herberg hield en een brouwerij had. Na de dood van zijn schoonmoeder, kreeg schoonvader last van "flederchyne" [reumatiek], waardoor Willem zeer hard moest werken om het gezin met drie kleine kinderen te onderhouden. Hij werd echter door zijn schoonvader veelvuldig uitgescholden voor dief, bastaard e.d. en een keer bedreigd met een stalen handboog. Op een avond werd Gooswyn langdurig uitgescholden door Willem, waarop deze driftig werd. Hij werd tegengehouden door zijn vrouw en zoon, maar toen viel de baby, die hij even op de tafel had gelegd, in het vuur. De jongen haalde het kind eruit. Nog meer door woede overmand maakte Willem zich los uit de armen van vrouw, haalde een opsteker [een soort mes] en gaf Willem die in zijn bed bij het vuur zat drie steken, een in de schouder, een in de arm en een in de lenden. Willem stierf daaraan de volgende morgen.

85.

f 12r

1522, 16 april

opheffing confiscatie

Karel V geeft opdracht aan de Raad van Brabant om de beslaglegging van een rente van 32

gulden op zekere goederen onder Meerbeke gelegen en toekomend aan Catharina van Ligne en wedochter van Jan van Bernaige, ridder en heer van Perck op te heffen. Na haar dood zou de rente volgens het testament van Jan naar haar zoon Philips van Bernaige gaan. De goederen van Philips zijn echter onlangs geconfisceerd.

De geslachtsnaam Bernagie/Bernaige komt vanaf de zestiende eeuw veel voor in stad en land van Breda.

86.

f 46v

1522, december (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan van Arckel door Adriaan Adriaansz., molenaar, geboren in 's-Hertogenbosch.

Tijdens een drankgelag in 1519 in de herberg van ene Hendrik de Backer beweerde Adriaan dat Antonie geld dat toekwam aan het gilde had achtergehouden. Er ontstond een twist die met een dronk werd bijgelegd. Later kwam Adriaan terug in dezelfde herberg, waar hij door Jan van Arkel werd aangevallen en een slag met een tinnen bierpul op het hoofd kreeg.

Adriaan stak Jan daarop met een mes in hals en arm. Na te hebben gebiecht en de heilige sacramenten te hebben ontvangen stierf Jan tien of twaalf dagen later.

87.

f 56r

1523, februari (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Christoffel van Dongen natuurlijke zoon van wijlen Willem van Dongen, verwekt bij [naam niet ingevuld].

88.

f 61r

1523, 4 mei

gemeente Bladel

Vergunning verleend aan het dorp Bladel, gelegen in het kwartier van Antwerpen om op de gemeente en de heerbanen te mogen planten. Voorwaarde is dat zij de wegen op behoorlijke breedte houden. De ingezetenen wier erf aan de gemeente grenst mogen tot op 40 voeten op de gemeente planten. Van het hierop gewassen hout moet de houtschat zijnde de 6e penning betaald worden aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch [sic] aan wie ook is gevraagd om over het rekest te adviseren. Daarnaast betaalt Bladel jaarlijks £ 15 Artois aan deze rentmeester.

89.

f 90v

1523, 3 april (Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jennet Groens, zoon van Thomas, door Jacques Waucquet saaietteur en geboren te Lille.

Hij keerde terug uit Friesland en overnachtte met Allerheiligen 1516 in Oisterwijk. De zoon des huizes vroeg hem om bier, kreeg dit maar weigerde desgevraagd te betalen. Er ontstond een gevecht en de zoon kreeg assistentie van enige kameraden. Hacques vluchtte maar werd achtervolgd. Hij gaf Jennet, een van zijn achtervolgers, toen enige slagen met een zwaard. De volgende dag stierf hij.

Taal: Frans.

90.

f 93r

1523, 17 juli

verordening Brabantse lenen

Karel V vaardigt een verordening uit over het verhef, het vesten, delen, overdragen en vervreemden van Brabantse lenen en achterlenen.

Rood Privilegeboek f 134r.

91.

f 180v

1524, 12 juli

Oijen aan de Maas

Karel V staat Jan van Werdenberch bewoner van het huis Oyen aan de Oude Maas toe om ook de andere oever van deze rivier te schouwen en zo nodig boeten op te leggen wegens het niet nakomen van de keur.

Jan heeft nu dit recht alleen voor de oever van de rivier waar zijn huis staat, maar aan de andere kant van het water heeft hij ook landerijen liggen. De akte is gericht aan Jan Millinck heer van Waalwijk.

92.

f 185v

1524, 18 juli

gratie

Kwijtschelding van de verduistering van sommen geld begaan door Jan Busser.

Vijf jaar geleden studeerde hij af als licentiaat in de rechten, waarna hij benoemd werd tot pensionaris en secretaris van Bergen op Zoom. Hij huwde een meisje uit Zeeland. De door haar ouders beloofde bruidsschat van £ 500 Vlaams werd echter niet uitbetaald.

Ondertussen was hij op grote voet gaan leven. De schuldeisers dreven hem steeds meer in het nauw. Hij had opdracht om renten te verkopen voor de stad Bergen op Zoom en de heer van Grimbergen. In het nauw gedreven door zijn schuldeisers verkocht hij toen meer renten dan gevraagd en hield het geld voor zichzelf. Na gevlucht te zijn werd de zaak in der minnen geschikt. Alleen met Cornelis van Levendale, aan wie hij Fl. 512 schuldig is, werd nog geen regeling getroffen.

93.

f 191v

1524, 20 augustus

jaarmarkt Oirschot

Vergunning verleend aan Oirschot om maandags en dinsdag na Beloken Pasen een jaarmarkt te mogen houden.

Zo kunnen zij wat bijverdienen om de schade geleden door de inkwartieringen van soldaten te kunnen compenseren. Voorwaarde is dat zij een erfcijns betalen van 10 schellingen groten Brabants aan de rentmeester in 's-Hertogenbosch en dat op die jaarmarkt de Landtol en de ook elders gebruikelijke kleine tolln worden geheven. In deze laatste worden diverse soorten vee aangeslagen.

94.

f 195r

1524, 7 september

gratie

Kwijtschelding van de fraude begaan door Dirk van Sterckenborch, wonend te Breda en echtgenoot van Adriana Roevers.

Zij voeren al 25 jaar lang voor de schepenen van Breda en diverse geestelijke rechtbanken processen tegen Margriet Mertens en Jan haar zoon wegens het aan Adriana toekomende vaderlijk erfdeel. Deze processen brachten hen tot armoede. Dirk beloofde toen aan Digne Ackermans, ook wonend in Breda, om haar vorderingen te innen. Het geld dat zij hem gaf om te procederen gebruikte hij echter voor zijn eigen doeleinden. Hij maakte haar wijs dat de zaken goed gingen. Tenslotte bleek dat alles gelogen was, waarop hij Digne haar geld teruggaf en gevangen werd gezet in de "vroente" [= gevangenis] te Brussel. Door de Raad van Brabant werd hij aangeklaagd wegens zware vergrijpen.

95.

f 228r

1524, 8 december

tiend Empel

Vergunning verleend aan Hendrik van Schoenhoven, ridder, Jan van Quaderibbe, joffrouw Liesbeth van Schoenhoven weduwe van Herman van Eynetten en Aart en Lodewijk, kinderen van de laatsten om de tiend van Empel en Meerwijk over te dragen aan de Tafel van de H. Geest van 's-Hertogenbosch.

Dit dient ter beëindiging van een lopende procedure voor het Leenhof van Brabant tussen de meester van voornoemde tafel, eiser, en Hendrik van Schoenhoven c.a., verweerders, inzake een vele jaren achterstallige rente van 50 dubbele gouden mottoenen rustend op deze tiend. Deze tiend werd vroeger in leen gehouden van de hertog door Jan Dicbier, ridder en heer van Mierlo, en is thans middels een testamentaire beschikking in handen van Van Schoenhoven c.s. De meester kocht de tiend voor 1.800 Rijnsgulden (ad 31 stuiver), waarvan 900 gereed is betaald en 900 op interest (penning 18) zijn gezet. Op de tiend rust een rente van 20 Arnoldusgulden aan de pastoor van Empel. De meester betaalt aan Van Schoenhoven een rente van 51 Rijnsgulden. Van Schoenhoven mag de tiend altijd lossen met 1.800 Rijnsgulden en 2.000 Rijnsgulden als afkoop van de rente van 50 mottoenen. De meester betaalt voortaan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch jaarlijks 1 gouden Rijnsgulden.

De Tafel van de H. Geest bleef in het bezit van deze tiend tot in de negentiende eeuw.

96.

f 250r

1525, 1 april

privileges Vught

Karel V bevestigt de privileges door zijn grootvader Maximiliaan van Oostenrijk in 1484 verleend aan het dorp Vught (zie nr. 21).

Hij staat toe om de daarin vermelde boeten te verhogen of te verlagen, na daarover advies te hebben ingewonnen van de laagschout van 's-Hertogenbosch. Toegevoegd wordt een verbod aan de inwoners van Vught om ganzen te weiden op de gemeynte liggende langs de rivier de Dieze. De ganzen vreten alles af en bederven met hun mest de grond.

97.

f 264r

1525, juli (z.d.) te Bergen op Zoom

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Pieter Pietersz., kleermaker door Adriaan Jansz., droogscheerder en geboren in Bergen op Zoom.

Hij wilde weggaan uit de herberg Int Pater Noster in Bergen op Zoom toen hij door Pieter die bij de deur zat werd aangevallen. Hij bleef daarom in de herberg drinken totdat het tijd was om weg te gaan. De deur uitkomend bleek Pieter hem opgewacht te hebben. Adriaan werd aangevallen en verweerde zich met zijn dagge. Pieter kreeg een kleine steek in de borst, waaraan hij stierf. Adriaan biechtte daags daarop bij een priester. Toen Pieter in Dordrecht was om daar te werken aan het schoonmaken van de haven werd hij daar door de schout aangehouden en in de gevangenis gezet.

98.

f 269r

1525, 14 augustus te 's-Hertogenbosch

verordening schuttersgilden 's-Hertogenbosch

Karel V vaardigt een nieuwe verordening uit op de vier schutterijen van 's-Hertogenbosch. Gebleken is dat zij niet voldoende geassisteerd hebben bij het onderdrukken van het onlangs plaats gehad hebbende oproer. Er komen vier gilden: oude gilde van de voetboog genaamd St. Joris, gilde van de handboog genaamd St. Sebastiaan, jonge gilde van de voetboog genaamd St. Joris en het gilde van de kolveniers genaamd St. Christoffel. Elk gilde telt 100 man. De hoog- en laagschout van 's-Hertogenbosch benoemt in overleg met het stadsbestuur en Floris van Egmond, graaf van Buren etc. en kapitein-generaal in de Nederlanden, voor elk gilde een hoofdman. De hoofdmannen kiezen de broeders, die een eed van trouw moeten afleggen. De gilden behouden hun oude voorrechten en worden door de keizer in bescherming genomen. Mocht er tijdens de oefeningen per ongeluk iemand doodgeschoten worden, dan wordt de dader niet in rechte vervolgd of beboet. Zwart privilegeboek, f 287v.

99.

f 301r

1526, 24 februari

bank van lening

Vergunning verleend aan Bernard Bargaingne, koopman uit Piemonte, om in Leuven een tafel van lening te houden.

Mogelijk is dit een voorouder van de latere Bergaignes uit Breda en 's-Hertogenbosch.

100.

f 317r

1526, 28 april

tol Oudenbosch

Vergunning verleend aan die van Oudenbosch om de komende zes jaar dijkgeld te heffen van het verkeer dat Oudenbosch op weg van of naar Holland passeert.

Zij hebben dit geld nodig om het havenhoofd en de weg van Nieuwenbosch naar Oudenbosch te onderhouden. Aangeslagen worden: paarden, ossen, koeien, varkens, schapen, hamels en personen. In 1522 werd een dergelijke vergunning verleend. De opbrengst van deze heffing bedroeg de afgelopen jaren doorgaans 100 kronen (ad 24 stuiver Brabants). Zij betalen een cijns van 6 Rijns gulden (ad 40 Vlaamse groten) aan de rentmeester der domeinen in Antwerpen en moeten rekening en verantwoording afleggen in handen van de gecommiteerden van de hertog.

101.

f 323r

1525, oktober (z.d.) te 's-Hertogenbosch

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Cornelis Reyers, geboren in Rotterdam door Jan Pietersz. geboren in Wouw, oud 22 jaar en student.

Hij ging een jaar geleden artes studeren in Leuven en woonde in de "pedagogie van de burchscholen". Kerstmis j.l. speelden zij samen "mommecausen", [= een soort gokspel] waardoor Jan 2 Rijns gulden verloor. Toen hij Cornelis vroeg om hem in ruil daarvoor een paar handschoenen te geven, weigerde deze dat. Een dag later kregen zij woorden en daagde Cornelis hem uit tot een gevecht buiten op de binnenplaats. Op het feest van St. Matthys, toen meester Jan van den Bossche tot regent was gekozen, was er een feest. Er ontstond opnieuw een woordenwisseling en achter in de bottelarij kwam het tot een handgemeen. Dit werd door de omstanders bijgelegd. 's Avonds ontstond er opnieuw een twist. Het kwam in een donkere zaal tot een gevecht met messen. Jan stak Cornelis met een mes tussen de arm en de borst, waaraan Cornelis terstond stierf.

102.

f 327r

1525, 16 oktober te 's-Hertogenbosch

abdij van Berne

Vergunning verleend aan Gillis van Nulant, abt van Berne, om een huis gelegen in de St. Jorisstraat in 's-Hertogenbosch te kopen.

De abt heeft enige tijd geleden een veel waardevoller huis in deze stad genaamd "die Lombaerden" verkocht. Het nu gekochte huis, dat ligt naast een huis dat al van de abdij is, heeft hij op een veiling laten aankopen. De abt betaalt een recognitiecijns van 1 kapoen,

waard zijnde 2 stuiver, aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch.

103.

f 329v

1525, oktober (z.d.) te 's-Hertogenbosch

gratie

Kwijtschelding van de roofoverval begaan op twee lieden uit Holland op de heide bij Achterbroek tussen Essen en Kalmthout door Lodewijk van Moerkerke zoon van wijlen heer Lodewijk van Moerkerke en oud 19 jaar.

Hij had geld geleend van Herper van Borssele en kon dit hem niet terug betalen. Hij is toen door Herper overreed om een overval te plegen. Herper voorzag hem ook van een paard en een harnas voorzien van het wapen van de graaf van Buren, onder wie zij gediend hadden. Zij beroofden de Hollanders die daar met een kar reden en deelden de buit in Tongerlo, zodat ieder 63 Rijnsgulden ontving.

104.

f 332v

1525, 10 oktober te 's-Hertogenbosch

blokhuis Liessel

Belening door Karel V van Everard, heer van Deurne, met het blokhuis van Liessel. Everard heeft dit blokhuis, dat is bedoeld om de grensstreken van de Meierij van 's-Hertogenbosch te beschermen tegen de oproerige Geldersen, gebouwd en de kosten daarvan ten dele uit eigen zak betaald. Het is nog niet voltooid. Everard heeft aangeboden dit verder op zijn kosten te doen, mits hij het als een vol leen krijgt. De totale kosten van het fort bedragen daardoor £ 2.000 (ad 40 gr.). De omwonenden vervoeren de bouwmaterialen en doen het graafwerk. Het blokhuis wordt een open huis voor de hertog van Brabant. Het heergeweide bestaat uit een paar Spaanse handschoenen.

Zie ook nr. 109 voor een andere akte van dezelfde datum en dezelfde inhoud.

105.

f 336v

1525, juli (z.d.) te Heusden

oproer 's-Hertogenbosch

Karel V vergeeft de bewoners van de stad 's-Hertogenbosch, die in opstand is gekomen, hun misdaden op voorwaarde dat het stadsbestuur openlijk om vergiffenis vraagt, dat de schade hersteld zal worden en dat een boete wordt betaald van 12.000 Rijnsgulden.

Charters Sassen nr. 719.

106.

f 347v

1525, 12 oktober

bestuur vrijheid Oirschot

Vergunning verleend aan de vrijheid Oirschot om twee rentmeesters uit hun midden te mogen kiezen die belast worden met het beheer van de financiën. Het oude systeem van

acht mannen -een per herdgang- en daarnaast acht bedezetters werkt niet goed. Bij de keuze van de rentmeesters zijn ook de deken van het kapittel en de pastoor aanwezig. De acht mannen en de acht bedezetters blijven bestaan, maar de rentmeesters halen de belasting op en zijn bevoegd de vorster in te schakelen die door middel van panding of anderszins onwillige debiteuren kan dwingen te betalen.

107.

f 400r

1526, 4 juli

kerk Grave

Bevestiging door Karel V van de incorporatie van de parochiekerken van St. Elisabeth te Grave en St. Lambertus te Escharen bij het kapittel van Grave. Deze incorporatie was op 17 november 1486 verleend door Maximiliaan van Oostenrijk, als collator van beide kerken, en later goedgekeurd door de bisschop van Luik, de aartsdiaken van Kempenland en de landdeken van Cuijk. De akte van 1486 wordt in deze akte weergegeven.

nr. 638

108.

f 5r

1526, 18 augustus ('oogstmaand')

privilege Budel

Bevestiging van het privilege in 1424 door hertog Jan IV van Brabant verleend aan het dorp Budel dat zij nooit meer dan de helft aan belastingen hoeven te betalen van wat Maarheeze en Soerendonk moeten opbrengen. In 1424 is Budel bij de Meierij van 's-Hertogenbosch gevoegd.

109.

f 26r

1525, 10 oktober te 's-Hertogenbosch

blokhuis Liessele

Belening door Karel V van Everard, heer van Deurne, met het door deze gebouwde maar nog niet voltooide blokhuis van Liessele.

Het is voorzien van een aarden wal en natte gracht. Everard moet het op eigen kosten afbouwen. Het wordt een vol leen te verheergewaden met een paar Spaanse handschoenen. Het blokhuis wordt voor de hertog van Brabant een open huis. Mocht deze er een garnizoen in leggen, dan is dit voor rekening van de hertog.

Zie voor een andere akte van dezelfde datum nr. 104.

110.

f 28r

1527, maart (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Klaas van Hynden, geboren in 's-Hertogenbosch en natuurlijke zoon van Cornelis van Hynden [naam moeder niet vermeld].

111.

f 29r

1527, 23 maart

straatweg Waalwijk

verkeersroutes

Vergunning verleend aan de vrijheid Waalwijk om de heerbaan van 's-Hertogenbosch naar Geertruidenberg te mogen kasseien over een lengte van 400 roeden (= 4,6 kilometer) en een breedte van 1.5 roeden (ad 12 voeten per roede).

De weg loopt door de vrijheid en wordt ook gebruikt als verbinding tussen Breda en Heusden. Er is daar veel verkeer onder andere van Bosschenaren en van lieden uit de kwartieren van Oisterwijk en Kempenland die in Waalwijk graan, hooi en vis komen halen. Waalwijk mag om dit werk te bekostigen 12 jaar lang accijnzen heffen op wijn, bier, haring en vee. Zij betalen voor deze vergunning jaarlijks £ 20 Bosch' payment aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch. Na voltooiing van de straat mogen zij een weggeld heffen van wagens en karren die daar passeren. Daarvoor betalen zij een recognitiecijs aan de domeinen in 's-Hertogenbosch van 1 gouden Karolusgulden.

112.

f 32r

1527, maart

legitimatie

Legitimatie van Cornelis van den Langhen Cruyce (of: Truyce), boekbinder, gehuwd, poorter van Antwerpen, maar geboren in 'Beek' in de Kempen en natuurlijke zoon van wijlen Pieter van den Langhen Truycen en Catharina Sleppeers.

113.

f 39v

1527, 1 april

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V verlengt met 6 jaren de termijn destijds verleend aan de stad 's-Hertogenbosch voor de delging van haar schuldenlast.

Zie Charters Sassen nr. 727 en 727a.

114.

f 65r

1527, april (z.d.) Goede Vrijdag

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan door Dirk Gerritsz. geboren in Boxtel op zijn echtgenote Catharina dochter van Jan Dirksz.

Zij waren verhuisd van Oirschot naar Turnhout, omdat hij hoopte dat zij daar een meer opassend leven zou leiden. Na de kermis in Turnhout kreeg zij echter weer kennis met mannen en verviel in haar oude leefstijl. Op Halfvasten een jaar geleden vroeg zij aan een

zekere Steven, een voerman, of hij 'met haer woude gaen stryken'. Zij zou hem dan 100 gulden bezorgen. Nadat het echtpaar een avond in de herberg had zitten drinken, kregen zij thuisgekomen ruzie. Hij stak in zijn drift haar met een 'aesmesse' in de buik. De burens troffen haar nog levend aan, maar zij stierf kort daarop. De schout van Turnhout liet beslag leggen op de haafgoederen [= kleding, meubilair etc.]. Zijn broer kon deze loskopen voor 20 Rijns gulden.

115.

f 93r

1528, 9 maart

verordening procesrecht schepensbank 's-Hertogenbosch

Karel V trekt de verordening aangaande de wijze van procederen voor de schepensbank van de stad 's-Hertogenbosch vastgesteld op 16 september 1527 in, nadat hiertegen vanuit 's-Hertogenbosch bezwaren zijn gerezen als zou de nieuwe regeling in strijd zijn met het oude gewoonterecht.

Chartes Sassen nr. 729 en: M.J.H.A. Lijten, *Het burgerlijk proces in stad en meierij van 's-Hertogenbosch 1530-1811* (Assen/Maastricht, 1988) 29-30.

116.

f 107r

1528, 30 april

kapittel Heusden

Bevestiging door Karel V van het privilege verleend door hertog Jan III op 5 juni 1355 aan het kapittel van de St. Catharinakerk in Heusden, dat zij zelf hun deken mogen kiezen en de gekozene moeten presenteren aan de hertog die collator is van deze kerk.

De kanunniken hebben onlangs mr. Hendrik Fabri, magister artium, baccalaureus in de rechten, pastoor van Baardwijk en kanunnik van voornoemd kapittel, tot deken gekozen.

Weergave van de akte van hertog Jan III.

117.

f 142v

1528, 22 december

weggeld Helmond

vestingwerken

Vergunning verleend aan de stad Helmond om tien jaar lang een weggeld te heffen volgens een hoger tarief dan tot nu toe het geval was.

De opbrengst moet worden besteed aan de betaling van de beden en de aanleg van nieuwe vestingwerken rond de stad. De belasting wordt geheven van wagens en karren die de stad inkomen of passeren en die geladen zijn met handelswaren. Inwoners van Helmond zijn vrijgesteld. Zij betalen aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch een recognitiecijs van 20 oude groten.

118.

f 188r

1529, 20 februari

vergunning tolheffing Oudenbosch

Verlenging van de vergunning verleend aan Oudenbosch voor een periode van zes jaar om een heffing genaamd dijkgeld te heffen van alle verkeer tussen Holland en Brabant.

De opbrengst is bestemd voor het onderhoud van het havenhoofd van Nieuwenbosch en de kasseiweg. Zij moeten, indien daar om gevraagd, rekening en verantwoording afleggen aan gecommitteerden van de hertog. Zij betalen een recognitiecijs van 6 Rijns gulden (ad 40 Vlaamse groten) aan de rentmeester der domeinen in Antwerpen. Het tarief van de heffing is als volgt:

@	personen	1 penning Hollands
@	paarden	½ Vlaamse groot
@	ossen en koeien	12 mijten Brabants (= 2 penning Artois)
@	varkens, schapen en hamelen	¼ van een negenmanneke Brabants [= een Brabantse duit oftewel 1/8 ^{ste} stuiver]

119.

f 196v

1529, maart

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Joost Adriaansz., waard in De Meermin te Bergen op Zoom, door Cornelis Cornelisz. Kuiper.

Ongeveer vier jaar geleden kreeg hij ruzie met Joost over de rekening van het gelag. De waard viel hem aan met een mes, waarop hij deze met zijn opsteker in de borst stak. Joost heeft daarna nog vijf of zes weken gewoon gewerkt en is iedere nacht bij zijn vrouw gaan slapen. Toen is hij gestorven. Later werd Cornelis in Zierikzee aangehouden en vastgezet. Joost heeft in aanwezigheid van de pastoor verklaard zich niet op Cornelis te willen wreken.

120.

f 217r

1530, juli (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op meester Jan Goedeweerts door Maarten Jans Willemsz. van Aalst, wonend in Oirschot.

Op 27 september 1529 kwamen zij terug van de kermis in 'Beers' bij Oirschot. Onderweg maakte zij een weddenschap wie het hardst aan een stok kon trekken. Inzet was ieders bonnet. Toen Maarten won, weigerde meester Jan zijn bonnet over te geven. Er ontstond een gevecht, tijdens welk Maarten meester Jan met een 'aesmesse' een lichte steek op het hoofd gaf. Vier of vijf dagen later werd na tussenkomst van enige goede mannen de zaak bijgelegd, op voorwaarde dat Maarten de chirurgijn zou betalen, hetgeen geschiedde. Meester Jan ging ondertussen door les te geven in zijn school, hij liep over straat, ging naar de kerk en naar de herberg. Korte tijd later werd hij echter ziek, hij kreeg stuipen 'oft hy van eenen sant [= sint; kwade geest] besmit geweest hadde' en stierf.

121.

f 241r

1530, 28 september

financiën 's-Hertogenbosch

Karel V verlengt de vergunning verleend aan de stad 's-Hertogenbosch om in de dorpen Vught, Berlicum en Rosmalen accijnzen te mogen heffen.
zie nr. 80 hiervóór en Charters Sassen nr. 746.

122.

f 247v

1530, okt (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Dirk door zijn broer Andries Neytsz., oud 18 jaar. Hij woonde altijd met zijn broer Dirk en zijn ouders op de hoeve Te Poele onder Reusel. Pasen 1529 was hij wezen drinken in een herberg in Reusel. Hij was dronken, ging naar huis, ontkleedde zich ten dele en ging op zijn bed liggen. Dirk kwam naar hem toe en verweet hem dat hij dronken was. Er ontstond een scheldpartij. Dirk, de oudste, sloeg hem met zijn vuisten een bloedneus. Zuster Liesbeth kwam tussenbeide, maar dit mocht niet baten. Andries stak Dirk met zijn opsteker in de linkerborst. Dirk stierf terstond.

123.

f 261r

1530, maart

legitimatie

Legitimatie van Anna natuurlijke dochter van heer Jan van Bergen, ridder van het Gulden Vlies, verwekt bij Liesbeth Brau.

124.

f 275v

1531, maart (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Liesbeth de Boubert natuurlijke dochter van Jan de Boubert alias Perguamont verwekt bij Anthoine van Breda.

125.

f 279v

1531, april (z.d.; na Pasen)

legitimatie

Legitimatie van Frans Hovelmans natuurlijke zoon van Jan Hovelmans, priester, verwekt bij Christien weduwe Bozen, wonend in Riethoven.

126.

f 282v

1531, januari (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Matthys Jansz. door Adriaan Anthuenisse, wonend in Putte met zijn moeder in De Gulden Leeuw. Hij was op St. Lamberts j.l. schoenen wezen kopen in Stabroek. Hij had daar geteerd, kwam

thuis, liet zijn schoenen daar en ging naar zijn schoonmoeder, die woonde en nog woont in de herberg St. Jacob aldaar. Hij trof daar enige lieden die speelden 'peyse te wetene om te geraden oft cruyce oft munte was' en dit om een halve stuiver per spel. Adriaan kreeg ruzie met Matthys Jansz. over wie er gewonnen had en werd door hem uitgescholden. Daarop trok hij zijn korte dagge, die hij aan zijn zijde had, en stak Matthys op de zijkant van zijn kin. Het mes schampste af in de keel. Matthys stierf twee dagen later.

127.

f 300r

1531, 12 september

decreet overdracht onroerende zaken

Karel V bepaalt op verzoek van de besturen van de stad 's-Hertogenbosch en de schepenenbanken in de Meierij van 's-Hertogenbosch dat onroerende goederen alleen overgedragen mogen worden voor de schepenenbank van de plaats waar het goed is gelegen of voor de schepenenbank van 's-Hertogenbosch.

Dit geldt ook het belasten van onroerend goed met renten en het transport van bestaande renten. Transacties in strijd met dit eeuwig edict zijn van nul en gener waarde. Gebleken is dat door goederen te transporteren voor notaris en getuigen belasting wordt ontdoken, dat de dode hand zich verrijkt -hetgeen in de additie op de Blijde Inkomste is verboden- en dat weeskinderen en andere miserabele personen zo van hun bezittingen worden beroofd.

Notarissen mogen dus niet meewerken aan transporten. Uitzondering zijn legaten in testamenten en schenkingen in contracten van huwelijksvoorwaarden. Voor deze onroerende goederen moet echter wel overdrachtsbelasting worden betaald. Genoemd worden de zestigste penning in de stad 's-Hertogenbosch en het pondgeld.

Voogden van weeskinderen mogen niet zonder toestemming van de schepenen erfgoederen, haafgoederen en juwelen toebehorend aan weeskinderen vervreemden. Wanneer deze goederen worden vervreemd, moet dit gebeuren middels een openbare veiling.

Charters Sassen, nr. 755, Rood Privilegeboek f 159r, Privilegeboek 1553 f 141v en Privilegeboeken Van de Velde deel B f 155v.\

nr. 639

128.

f 31r

1532, februari (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Dirk van Buedel, vorster en dienaar van de vrouwe van Boxtel, door Jacob Bernardsz.

Drie maanden geleden ontstond er in Boxtel op straat een vechtpartij tussen Hendrik Petersz. en Jacob Willemsz.. Lucas Michiel Roelofsz. zijn zwager raakte daar ook bij betrokken. Jacob kwam aanlopen met een otterpiek in zijn handen om tussenbeide te komen. Hij sloeg daarmee Jacob zodat het gevecht ten einde kwam. Daarop kwam Dirk van

Buedel die Jacob stiekem met zijn zwaard op het hoofd sloeg en hem zo ernstig verwondde dat een groot stuk vlees erbij hing. Hij zou Dirk daarop met zijn stok door zijn mouw gestoken hebben, maar kan zich dat niet herinneren. Lucas verwondde daarop Dirk met een zwaard die de daarop volgende donderdag stierf.

129.

f 89r

1532, december (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan door een van de leden van een groep mannen uit Poppel op Jan Hermansz. uit Hulsel onder de parochie van Beek [sic].

De verzoekers zijn Jan Willem Jan Willemsz., Joris Adriaansz., Adriaan Snyders Adriaansz. en Jan Jacob Meusz., allen ingezetenen van Poppel. Nieuwjaarsnacht twee jaar geleden trokken zij met enige lieden uit het gehucht Overbroek onder Poppel naar Overbroek om daar nieuwjaar te gaan zingen. Zij ontmoetten daar een groep mannen uit Hulsel die zonder aanleiding begonnen te schelden. Er ontstond in de duisternis een gevecht met stokken, tijdens welke Jan Hermansz. aan het hoofd werd gewond. Hij stierf de dag daarop. Niet duidelijk is geworden wie de dader was, derhalve verzochten zij allen om gratie.

130.

f 91v

1533, 16 januari

decreet Brabantse Landtol

visvangst zalm

Karel V stelt het tarief van de Brabantse Landtol voor zalmen die vanuit Holland naar steden als Antwerpen en Brussel gevoerd worden vast op 1 stuiver per zalm tussen Kerstmis en Pasen en 1 blank (= 3/4 stuiver) tussen Pasen en Kerstmis.

De tol wordt geheven van alle goederen die in het hertogdom Brabant worden ingevoerd. Voorheen bedroeg het tarief voor zalmen de 120ste penning. De pachters rekenden 11 penningen zwarte = 3 groten en 8 mijten Vlaams. Vroeger bedroeg de aanvoer maar 60 tot 100 stuks per jaar. De prijs was hoog: in de Vasten wel 10 tot 12 Rijngulden. Tegenwoordig worden er veel meer zalmen gevangen, waardoor de prijs is gedaald tot 2 Rijngulden in de vastentijd en 8 à 18 stuivers daarbuiten. Thans worden in de steden Antwerpen en Mechelen wel 12.000 tot 16.000 zalmen per jaar aangevoerd. Vroeger kwam de zalm alleen in kleine partijen uit Deventer, Kampen, Zwolle en Vollenhove. Toen de aanvoeren stegen, gingen de pachters een lager tarief per korf rekenen. Acht tot negen jaar geleden hebben de pachters van de tol het op een accoordje gegooid met de waarden in Antwerpen en Mechelen, die de vis op de markt aldaar verkopen. De waarden geven nu de pachters geld en dwingen de visverkopers aan hen te leveren. De besturen van de steden Rotterdam, Dordrecht, Geertruidenberg, Schoonhoven en Lekkerkerk verzochten toen de vorst om een voor iedereen geldend tarief vast te stellen. Het nieuwe tarief geldt voor een periode van tien jaar en de vorst behoudt zich het recht voor om het oude tarief weer in te voeren als de prijs van de vis mocht stijgen.

131.

f 112r

1533, mei (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van meester Gerard van Kessel, wonend in Someren en natuurlijke zoon van wijlen Gielis van Kessele verwekt bij Josina.

132.

f 153v

1533, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Aart Hendrik Ansemsz. door Adriaan Roeffoene, beiden wonend in Westerhoven.

April 1531 kwam hij met Aart Hendrik Ansemsz. en Pieter van der Hoeven, ook wonend te Westerhoven, van Eersel van de markt aldaar. Zij liepen over het kerkhof van Eersel. Beide anderen liepen door, terwijl hij daar korte tijd zijn devotie deed. Toen hij zich bij de anderen voegde zei Aart 'mom, mom' en wierp zijn beurs op de grond. Adriaan zag dit, antwoordde daarop 'wel' en wierp een penning van 2 blanken op de grond. Pieter stelde daarmee op te houden en door te lopen. Adriaan nam zijn geld op en liep door, waarop Aart zijn weimes trok en Adriaan aanviel. Adriaan trok zijn broodmes om zich te verdedigen en verwondde Aart in de hals. Aart stierf ten gevolge daarvan.

133.

f 181r

1534, april (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Willem van der Beeck door Lonis Aartsz., metselaar.

Lonis was in goed gezelschap op de laatste kermis in 's-Hertogenbosch. In een herberg werd hij beledigd door ene Willem van Meghem. Er ontstond een gevecht, tijdens welk hij met zijn opsteker Willem in de arm stak. Een kameraad van Willem genaamd Willem van Beeck vroeg wie dit gedaan had. Lonis maakte zich bekend en verklaarde zich bereid de zaak aan goede mannen voor te leggen. Willem van der Beeck viel hem daarop aan met zijn degen. Zij werden door de omstanders gescheiden, maar het gevecht werd hervat. Lonis stak Willem met zijn opsteker in de hals, ten gevolge waarvan hij negen of tien dagen later stierf. Uit vrees voor de justitie vluchtte hij naar Holland en verteerde daar bijna alles wat hij bezat.

134.

f 182v

1534, mei (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op heer Melchen zoon van Willem van Liesele, priester door Jan Willemsz. wonend te Aarle in de Peel.

In het begin van de Vasten in 1532 ontstond er een geschil tussen zijn schoonmoeder Liesbeth van Kessele en Baltus Willemsz. van Liesele, priester. Baltus was gehuwd met Beelke dochter van Joost Mol en Liesbeth voornoemd Na de dood van Beelke Bamis 1532

waren bepaalde roerende goederen, die volgens Liesbeth van haar waren, door Baltus samen met zijn broer heer Melchen Willemsz. van Liesele meegenomen. Scheidsrechters wezen de goederen toe aan Liesbeth. De eerste zaterdag in de Vasten 1533 kwam hij uit Bergen op Zoom waar hij een broer van zijn vrouw bezocht had. Komend door Breugel dronk hij wat in het huis van Jan Loyck. Daar was ook heer Melchen, met wie hij weer woorden kreeg over de zaak. Melchen stak hem met een mes genaamd een "lang hangerken". Zij werden door omstanders gescheiden en afgesproken werd dat men de week daarop bijeen zou komen om het geschil bij te leggen. Bij dit overleg waren de schoonmoeder en zijn vrouw ook aanwezig. Toen dezen na de noen weer naar huis wilden gaan kwam Willem van Liesele aanlopen. Zonder iets te zeggen gaf hij Liesbeth een klap in het gezicht. De voerman duwde heer Willem weg, waarop Melchen met een mes de voerman aanviel. Jan kwam tussenbeide, er ontstond een gevecht met messen, tijdens welk Jan heer Melchen twee of drie maal stak onder andere in het hoofd. Hij stierf daaraan twee dagen later.

135.

f 187v

1534, juni (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Adriaan Roosen Willemsz. door Jan Woutersz. van Haere, oud 21 jaar en geboren in Enschoot.

Zaterdag na het feest van St. Sebastiaan j.l. was Jan met 18 à 20 personen in het huis van Willem van Gorp in het gehucht Heukelum. Er waren daar drie broers waarvan er een genaamd Adriaan Roosen Willemsz. met allerlei mensen ruzie zocht. Jan probeerde dit steeds bij te leggen. Hij ging even naar buiten, maar bij terugkomst werd hij door Adriaan met een vuist op de borst geslagen. Hij liet hem weten dit niet op prijs te stellen. Dit herhaalde zich en er ontstond een gevecht met messen. Jan moest zich verdedigen en verwondde Adriaan daarbij aan het hoofd. Na te zijn verbonden verklaarde de broer van Adriaan dat het Adriaans eigen schuld was en dat Adriaan niet in levensgevaar verkeerde. Drie weken na de verzoening stierf Adriaan 'midts dat hy vrouwen hanteerde ende andere insolencien dede'.

136.

f 189v

1534, 20 juni

gemeynten Land van Cuijk

Vergunning verleend aan de inwoners van het Land van Cuyk om bomen en struiken te mogen poten op de gemeynten in dit gebied.

Zij mogen poten over een breedte van 40 voet en vóór hun eigen erf, mits de weg breed genoeg blijft. Eikels e.d. die afvallen mogen zij houden. De schepenen en gezworenen mogen op de gemeynten poten waar dat nodig is bijvoorbeeld om het stuifzand tegen te houden of om bruggen te bouwen. Zij betalen over het gekapte hout de houtschat tegen een tarief van 10% aan de rentmeester der domeinen in het Land van Cuyk. Zij betalen verder aan deze rentmeester een recognitiecijs van jaarlijks vier oude groten. Geschillen

over deze regeling worden voorgelegd aan de rentmeester met schepenen of leenmannen "die de kennesse daer aff ende van allen saken der heerlichkeiten aengaende het zy van vroenten ende heerstraten, rivieren ende waterloopen ende anderssins toebehoirt".

137.

f 211v

1534, december (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Antonie Wouter Huybensz. door Willem Walravensz., ingezetene van de vrijheid Oerle.

Dinsdags voor Vastelavond j.l. werd Willem door Antonie Wouter Huybensz. aangevallen met een lang mes. Antonie werd weggeleid, maar kwam terug met een grote stok en wilde Willem daarmee raken. Willem wilde niet vechten en vluchtte. Het lukte Hendrik Jan Hendriksz., de zwager van Antonie, niet om deze te kalmeren. Antonie raakte gewond en stierf daaraan enige dagen later.

138.

f 216r

1534, april (z.d.) [er staat: Goede Vrijdag 1533]

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Hendrik de Cremere door Jan van Doerne, 22 of 23 jaar oud en poorter van 's-Hertogenbosch.

Op dinsdags na Pasen 1533 werd er een maaltijd gehouden door de drie broederschappen in deze stad namelijk die van St. Catharina, St. Barbara en St. Agatha. Het gebeurde deze maal in het huis van een van de dekens van het Catharinagilde. Hendrik de Cremere, lid van een van de andere gilden, begon het brood te snijden. Na een tijd droeg hij het werk over aan een ander maar toen bleek dat hij zijn ring die hij op de tafel gelegd had kwijt was. Er werd zonder resultaat gezocht onder andere in de buidel van Hendrik. Deze beweerde toen dat vier mensen waaronder Jan de ring moesten hebben. De kamer werd op slot gedaan. Jan kleepte zich tot op het hemd en kousen uit, de anderen deden dat niet en wilden dat er eerst beter gezocht werd. De ring werd toen gevonden liggend op de aarde onder de tafel. Iemand wierp de ring naar Hendrik en sloeg hem met de vuist in het gezicht. Daarop vertrok Hendrik, die al enigszins dronken was, na de anderen bedreigd te hebben.

De zaterdag daarop kwam Jan van buiten de stad binnen. Hendrik lag op [sic] de deur van het huis van zijn vader. Hij liet een boer waarop Jan zei 'daer scheyt ick inne', doelend op de keel van Hendrik. Deze schold hem uit voor dief en verrader. Jan ging naar huis, keerde terug en vroeg Hendrik wat deze gezegd had. Het gezegde werd herhaald, waarop Jan hem uitnodigde naar buiten te komen 'om elkaar eens te spreken'. Hendrik daagde hem toen uit, zeggende dat hij een vrouwenhart had en hem toch niet durfde te slaan. Daarop sloeg hij hem in het gezicht, waarop Jan hem stak met zijn broodmes, de eerste maal in het huis van zijn vader en daarna buiten. Hendrik werd in het hart getroffen, zakte op de grond en stierf zonder biecht of sacramenten te hebben ontvangen.

139.

f 222r

1535, maart (z.d.; Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jacob Adriaan Jacobsz. door Adriaan Jan Brocken, oud 19 of 20 jaar.

Op zondag vóór St. Michiels 1534 was hij op de kermis in het dorp "Hare". Daar kreeg hij ruzie met Gerard Aart Appelsz. over de namen van tiendbetalers die door de pastoor van Haren op de preekstoel voorgelezen waren. Zij hadden beide veel gedronken. Er ontstond een gevecht tijdens welk Adriaan aan zijn hand gewond werd. Hij werd tegengehouden door Jacob Adriaan Jacobsz.. Hij was verhit en wilde met zijn broodmes Gerard steken, maar raakte Jacob in de schouder. Deze stierf kort daarna.

140.

f 226r

1535, maart (z.d. Goede Vrijdag)

gratie

gemeente van de Beerzen

Kwijtschelding van de doodslag begaan op door Jacob Coltensz. Gorts, handwerker en wonend in "Beerse".

Op een dinsdag in juli j.l. bevond hij zich met Frederik Vos, rentmeester van de gemeente van de Beerzen, en Cornelis Matthysz. van Oirschot, gezworen schutter van deze gemeente, op voornoemde gemeente. Aart van Heesterbeeck, toen wonend in de parochie van Oirschot, dreef zijn schapen vaak op de gemeent van Beers, hetgeen de inwoners van de Beerzen verboden was. Aart had de schutters al eens met de dood bedreigd. Zij troffen de schapen van Aart daar aan en schutten deze [schutten = opsluiten in een kooi]. Aart kwam aanlopen met een grote stok. Er ontstond een gevecht, tijdens welk Jacob Aart met een stok op het hoofd trof. Deze stierf kort daarop. De dader verklaart dat hij zich van zijn ambtelijke plicht heeft gekweten, zoals hij ook gezworen heeft.

141.

f 221r

1535, maart (z.d.)

gratie

zoen

Kwijtschelding van de doodslag begaan op door Gerard van Kessele, inwoner van Mierlo. Anderhalf jaar geleden woonde bij hem als dienstbode in Liesbeth dochter van Wouter Loyen. Zij vertelde herhaaldelijk dat de mensen beweerden dat zij er slechter uitzag dan de vrouw van Gerard die juist bevallen was en dat dit kwam omdat zij te weinig te eten en te drinken kreeg. Gerard wilde weten wie dit gezegd had. Er ontstond een kiffpartij. Godefrida dochter van Willem Ooms die daar in huis was ried Liesbeth toen aan te vertrekken. Zij weigerde dat te doen, waarop Gerard haar een steek in het dikke deel van haar been gaf. Deze was niet diep, maar zij stierf toch korte tijd later. Hij heeft zich verzoend met de familie van het slachtoffer, maar werd door de drossaard van Brabant gevangen gezet.

142.

f 231v

1535, maart (z.d.; Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Wouter de Proefst door Aart van Tulden wonend in Oerle.

Ongeveer een jaar geleden zat Aart met wijlen Wouter de Proefst, Jan Wouter Jansz. en anderen te drinken in het huis van Thomas Hoppenbrouwere in Oirschot. Er ontstond een twist over wie het gelag zou betalen aan de waardin. Voor de herberg ontstond er weer een woordenwisseling. Wouter zei tegen Aart dat hij liever had dat hij zijn moeder 'gebruyt' had. Aart antwoordde dat zijn moeder Ruulke heette en zijn vader Dirk van Tulden en dat zoiets dus niet nodig was. Daarop gingen zij uiteen. Bij de molen op de Oirschotse heide werd de kijfpartij hervat. Hij stak Wouter met een kleine opsteker, het enige verweermiddel dat hij bij zich had. Wouter stierf kort daarop.

143.

f 258r

1535, september (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Karel van Bernaige, wonend in de stad Brussel en natuurlijke zoon van wijlen Andries van Bernaige verwekt bij wijlen Josina van Steenhuysen.

nr. 640

144.

f 25v

1536, april (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Dirk Sebastiaansz. van Broegel, wonend in Lage Mierde en natuurlijke zoon van Sebastiaan Maas en Margriet Willemsdr..

145.

f 32r

1536, april (z.d.; Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Pieter Loyen van Waalre door Jan Joostensz. van der Voort alias Wijnen, oud 19 jaar.

Op St. Lambrechtsdag september 1534 zat hij met de overledene en anderen te drinken in het huis van Willem Jacobsz. in de vrijheid Oirschot. Zij hadden voor 1½ stuiver gedronken en voor een oortstuiver aan noten verteerd. Na vertrek ontstond er ruzie over de betaling van de noten. Dit liep uit op een gevecht met een stok. Bartholomeus Anthuenis kwam tussenbeide. Pieter die Jan met zijn mes bedreigde werd met de stok op het hoofd geslagen. Hij werd door Bartholomeus en Dirk van den Spieke naar huis gebracht en is daar drie dagen later gestorven.

146.

f 51r

1535, april (z.d. Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Godevaart Mattheus Schaubroecksz. door Nicasius Jan Mertensz., wonend in Helmond.

Op het feest van St. Catharina 1533 hield het gilde van St. Catharina en St. Barbara van Gestel bij Eindhoven in de herberg De Haspel zijn gebruikelijke maaltijd. Gevaart Hubrecht Cuylmansz. en Wouter van Heyst, koster van Gestel, kregen daar toen in de achterkamer een woordenwisseling met Evert Nellen. Er ontstond een gevecht, waarbij Evert de anderen met zijn Duitse degen te lijf ging.

Godevaart stak Wouter Mertensz. met een opsteker in de hartstreek zodat iedereen dacht dat hij zou sterven. Een priester werd geroepen om de biecht te horen. Toen Nicasius hoorde dat zijn oom gewond was, ontstak hij in woede. Hij liep Wouter achterna en stak hem zijn opsteker tussen de schouders. Wouter stierf terstond.

147.

f 105r

1537, januari (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van meester/mr. Adriaan Wyten, wonend in het dorp Hilvarenbeek en natuurlijke zoon van wijlen Christiaan, priester en kanunnik in de kerk van Hilvarenbeek, verwekt bij Heilwych van Rode.

148.

f 118v

1537, april (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Jan natuurlijke zoon van wijlen Jan Gijsbrechtsz. de korenkoper en wonend in de stad 's-Hertogenbosch, verwekt bij Liesbeth van Goch dochter van wijlen Goyaart van der Vlyet.

149.

f 123v

1537, april (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Christoffel, natuurlijke zoon van Jacob Sanders, priester en wonend in de stad 's-Hertogenbosch, verwekt bij Maria van Haeren.

150.

f 124v

1537, april (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Antonie, natuurlijke zoon van Jacob Sanders, priester en wonend in de stad 's-Hertogenbosch, verwekt bij Maria van Haeren.

151.

f 124v

1537, april (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Lucia, natuurlijke dochter van Jacob Sanders, priester en wonend in de stad 's-Hertogenbosch, verwekt bij Maria van Haeren.

152.

f 124v

1537, april (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Appollonia, natuurlijke dochter van Jacob Sanders, priester en wonend in de stad 's-Hertogenbosch, verwekt bij Maria van Haeren.

153.

f 137r

1537, juni (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan in Bergeijk op Gerard Houtmercks alias Aben door mr. Jan Helsemans, suppoost van de universiteit van Leuven en baccalaureus in de rechten. Hij was in 1534 ontboden bij zijn ouders in Bergeijk. Het was daar kermis. Hij zat te drinken in een herberg met Jan Back, priester, 'zyn naemaescap zynde'. In de keuken zat Gerard met een vrouw die zijn nicht was. Gerard zat daar 'in oneeren'. Toen hij even naar buiten moest om te wateren, passeerde hij de tafel waar het gelag aan de gang was. Hij schaamde zich voor het tafereel en vroeg Gerard of hij niet met zijn nicht wilde trouwen om meer schande te voorkomen. Gerard was in Bergeijk wegens zijn vele vechtpartijen berucht. Gerard weigerde en er ontstond een gevecht

Gerard wierp met een stoel en een bijltje, Jan verschool zich achter een scherm en stak hem met een mes in de zijde. Gerard stierf enkele dagen later na de laatste sacramenten te hebben ontvangen.

mr. Jan is daarna naar Rome gereisd en heeft daar van de paus vergeving gekregen en toestemming om toch nog priester te mogen worden en een beneficie te mogen bezitten.

154.

f 160v

1537, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan Hermans door Joris Gijsbrechts Roelofsz., ongetrouwd en wonend in St. Michielsgestel.

Hij was op 7 maart j.l. in Den Dungen wezen drinken in het huis van de weduwe van Jan Adriaansen samen met Jan Willemsz. de Reymakere, Maarten Pieter Mattheusz. en Jan Hermans. Toen zij naar huis gingen ging Joris met Jan en Maarten voorop. Jan Hermans die zeer dronken was werd boos dat zij niet op hem gewacht hadden. Jan maakte ruzie met Joris. De twee anderen duwden hem in een sloot. Hij kwam daar uit en viel Joris weer aan.

Deze verweerde zich met een mes en stak Jan Hermans in het hoofd. Hij stierf 9 of 10 dagen later. Joris werd door de hoogschout van 's-Hertogenbosch gevangen gezet in afwachting van een strafproces.

155.

f 165r

1537, 6 oktober

stichting Apostelhuis Mierlo

Karel V geeft Isabella van Enckevoirt, zuster en enig erfgenaam van kardinaal Willem van Enckevoirt, bisschop van Acquis enz. toestemming om een stuk grond van ten hoogste 1 bunder te kopen onder Mierlo en daarop het door de kardinaal in zijn testament gestichte gasthuis voor 12 arme oude mannen te bouwen. Zij mag binnen Brabant ook renten verwerven tot een bedrag van fl. 200. Bouwgrond en onderpanden van de renten mogen geen lenen of achterlenen van Brabant zijn. De executeurs betalen een recognitiecijs van £ 10 (ad 40 groten Vlaams) aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch.

Taal: Frans.

156.

f 182v

1538, maart (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Wouter Willemsz., wonend in Tilburg en natuurlijke zoon van wijlen Willem Woutersz., verwekt bij Hillegond van Meersel, dienstbode.

157.

f 196r

1538, april (z.d. Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Hendrik Strick door Teeuwen Teeuwensz., wonend in Orthen bij 's-Hertogenbosch.

Met Bamis zat zijn vader Mattheus Teeuwen Loekemans te drinken in de herberg De Zwaan in Orthen. Hendrik Strick nodigde hem uit met hem te komen drinken. Na afloop kregen zij ruzie over wie er moest betalen. Teeuwen wilde niets meer met hem te maken hebben en liep weg. Die avond was Teeuwen op een bruiloft. Tijdens de dans riep Hendrik tegen hem dat hij 'het pluimpje op zijn hoofd er wel eens af zou strijken'. Toen hij naar buiten kwam werd hij door Hendrik met een mes aan het hoofd verwond. Hij verweerde zich met zijn mes en verwondde Hendrik zodanig dat deze kort daarna overleed.

158.

f 217v

1538, 20 juli

weggeld Oisterwijk

verkeer

Vergunning verleend aan de vrijheid Oisterwijk om tien jaar lang een caudsidegeld (= weggeld) te mogen heffen van alle vrachtverkeer.

Zij hebben al meer dan een honderd jaar een steenweg en betalen daarvoor jaarlijks een cijns van 10 schellingen. De oorspronkelijke vergunning is verloren geraakt. De laatste tijd neemt het vrachtverkeer toe, waardoor de weg schade lijdt en zij op kosten worden gejaagd. Er wordt gereden met karren bespannen met zes tot acht hengstpaarden. Er is in Oisterwijk niet, zoals in Tilburg of Hoogstraten, een plaats om de paarden uit te spannen, zodat Oisterwijk niets aan dit verkeer verdient. In 1537 hebben zij ruim fl. 250 aan de weg moeten besteden. Het tarief bedraagt 18 Brabantse mijten per wagen en 9 mijten per kar. Na tien jaar moeten zij rekening en verantwoording afleggen aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch. Zij dragen jaarlijks 2% van de opbrengst af aan de rentmeester. Het geld mag alleen besteed worden aan herstel en onderhoud van de weg.

159.

f 226r

1538, augustus (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Koenraad van Bergaigne, geboren in Leuven en thans wonend in Brussel, natuurlijke zoon van wijlen Bernard van Bergaigne verwekt bij Johanna Scupers.

160.

f 233r

1538, 23 augustus

markten Helmond

Karel V bevestigt de vergunning verleend door hertogin Johanna in 1376 aan de stad Helmond om drie jaarmarkten en een weekmarkt te houden.

De weekmarkt mag worden verplaatst van dinsdag naar zaterdag, aangezien er op die dag in de Meierij nergens weekmarkt gehouden wordt. De hertog heeft hierover onder meer advies ingewonnen bij de stad 's-Hertogenbosch. Op de markt worden aangevoerd vee, boter, eieren en kaas. Helmond betaalt aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch een recognitiecijns van 20 schelling Bosch' geld.

161.

f 242r

1538, oktober

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Adriaan Cloot door Pieter Hermans zoon van wijlen Dirk Hermans, geboren in 's-Hertogenbosch en 26 jaar oud.

Zes jaar geleden in de Vasten was hij met Adriaan Cloet, Joos Willemsz., Joachim Hendriksz., Jan Claesz. en wylen Balthasar Corwits, allen geboren in 's-Hertogenbosch, in dienst getreden van de graaf van Oostfriesland en naar dat gebied getrokken om te strijden tegen ene jonker Balthasar. Zij waren in het dorp Laerde, ongeveer een halve mijl van de stad Emden. Daar dronken zij in het huis van de koster Hamburger bier. Adriaan gaf hem meer van dat bier dan hij lustte 'mits dat 't selve bier zeer sterck is ende in 't hoot loopt'. Toen hij naar buiten ging om te wateren, volgde Adriaan hem en viel hem met zijn degen aan. Er ontstond een gevecht met degens. Zij werden door omstanders gescheiden en er werd vrede gesloten. Na weer naar binnen te zijn gegaan werd Pieter aangesproken door

Balthasar die hem verweet het gezelschap te schande te hebben gemaakt. Balthasar sloeg hem met de degen in de linker vinger. Omstanders kwamen weer tussenbeide, er werd vrede gesloten en het drinken werd voortgezet. Pieter haalde zonder er erg in te hebben een steen uit zijn zak om de bramen in zijn degen plat te slaan. Balthasar zag dit en sloeg hem met de degen een wond van drie vingers diep in de linker schouder. Pieter sloeg daarna Balthasar op het hoofd. Deze stierf vijf dagen later na hem vergiffenis geschonken te hebben.

162.

f 261v

1539, februari (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Pieter zoon van Willem Fransz. van der Ryt door Klaas Arentsz., inwonend poorter van 's-Hertogenbosch. Maandags na de afgelopen kermis van juli 1537 in 's-Hertogenbosch maakte hij met zijn vrouw en ander gezelschap goede sier in het huis van Jacob Tynagel. Na afloop ontmoette hij in het donker Pieter zoon van Willem Fransz. van der Ryt. Zij liepen tegen elkaar aan en kregen daarover woorden. Pieter viel Klaas aan waarop deze zich verweerde met zijn opsteker. Pieter werd per ongeluk onder in de borst gestoken. Hij zakte neer maar Klaas besepte niet dat hij gewond was. Daarbij was ook Jacob Bammelroy, kanunnik in 's-Hertogenbosch, aanwezig die met Klaas het avondmaal gebruikt had. Toen Klaas duidelijk werd wat hij gedaan had, begaf hij zich om asiel te zoeken naar het kerkhof van de minderbroeders.

163.

f 292r

1539, 14 juni

Bergen op Zoom

Karel V vergeeft de stad Bergen op Zoom datgene wat zij misdaan hebben.

Zij hadden namelijk contact gehad met de stad La Rochelle toen Karel V met de koning van Frankrijk in oorlog was. Weliswaar was er een wapenstilstand gesloten, maar daar hadden partijen zich niet aan gehouden. Na de overstroming van Zuid-Beveland [1530 en 1532] hebben de jaarmarkten zich verplaatst naar Antwerpen. Bergen op Zoom is zwaar belast met schulden en het stadsbestuur probeert nu nieuwe neringen aan te trekken. Tot nu toe is dit niet gelukt. De kooplieden van La Rochelle wilden hun kantoor wel verplaatsen van Middelburg naar Bergen.

Taal: Frans.

164.

f 299r

1539, juli (z.d.) te 's-Hertogenbosch

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Goos Heymen, priester, door Willem Jansz. geboren in Stryp en thans wonend in Eindhoven.

September 1538 zat hij te drinken in een herberg in het dorp Opzeeland [= Zeeland] bij Grave in het land van Ravenstein. Hij kreeg een discussie met de waard over wie een voeder

turf meegenomen zou hebben. Goos Heijmen, die daar ook was zei tegen hem 'zwijgt, gij boef'. Daarop kwam Dirk Goossensz. binnen die een hond wilde verkopen aan de pastoor van Opzeeland die daar ook zat te drinken. Toen Willem zich met de onderhandelingen bemoeide, zei heer Goos dat hij zijn mond moest houden. Er ontstond een gevecht waarbij Willem zich verweerde met een drievoetstoel. Hij sloeg Goos daarmee op het hoofd. Vier dagen later stierf deze.

165.

f 301v

1539, juni (z.d.) te 's-Hertogenbosch

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan Dielis door Willem Pieter Willemsz.

Juni 1537 was hij in Veghel in het huis van Goort Lambrechtsz. Volgens de gewoonte waren daar de familieleden en geburen, ongeveer 200 personen sterk, bijeen om de vrouw van Goort die in de kraam lag 'op' te drinken. Hij werd toen aangesproken door Jan Dielis die schadevergoeding eiste wegens enige wilgenboomjes die zijn paard het jaar tevoren op de gemeynte had beschadigd. Willem eiste daarop schadevergoeding van Jan die met zijn paard door het groen en de spurrie van Willem was gereden. Toen Jan zijn lang mes trok, kwamen de omstanders tussenbeide. Willem Simonsz. uit het gezelschap werd aangewezen om vrede te sluiten, hetgeen gebeurde. Na afloop ging hij naar huis, maar werd gevolgd door Jan die met hem wilde vechten. Tijdens het gevecht met lange messen werd Jan aan het hoofd geraakt. Hij stierf acht of negen dagen later na de biecht en de sacramenten te hebben ontvangen.

166.

f 303r

1539, juli (z.d.) te 's-Hertogenbosch

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan Dirksz. Stans door Hendrik Jansz. Hagelaer.

De indiener van het rekest is Pieter Hendriksz. van Beerse.

Op het feest van St. Catharina j.l. had Pieter de gehele middag in Oirschot in het gezelschap van drie vrouwen genaamd Johanna Vos, Adriana Willemsz. en Barbele Stockelmans zitten drinken in het huis van Gerard Stockelmans. Nadat de vrouwen naar een andere herberg genaamd De Stelte vertrokken waren, bleef hij achter. In de avond kwam Hendrik Jansz. van Hagelaer. Samen hebben zij tot tien uur 's avonds zitten drinken. De drie vrouwen gingen toen op weg naar hun huizen in de gehuchten Best en Vloot. In hun gezelschap waren Jan Dirksz. Stans, Aart Straets en Hendrik Straets, diens broer. In het gehuchten Notel aangekomen gingen de vrouwen huns weegs. Jan Dirksz. en de zijnen liepen toen zonder iets te zeggen naar een hopveld, namen daar een staak en vielen Pieter en Hendrik aan. Hendrik wilde zijn makker beschermen en trok zijn degen, waarmee hij Jan Dirksz. Stans aan het hoofd raakte. Deze stierf dertien dagen later. Volgens Pieter kwam dit door de slechte behandeling van de chirurgijn. Hij heeft zich, ofschoon hij niet de dader is, met de familie verzoend.

167.

f 305r

1539, juli (z.d.) te 's-Hertogenbosch

legitimatie

Legitimatie van Abraham natuurlijke zoon van Antonie Gerritsz., poorter van en wonend in de stad 's-Hertogenbosch, verwekt bij Catharina Jan Meysens. Dit gebeurde toen zijn eerste vrouw, wijlen Luitgaard dochter van Goyaart Bekkers ziek was 'van den water'. Hij is na de dood van Luitgaard met Catharina getrouwd.

nr. 642

168.

f 1r

1544, oktober (z.d.)

weekmarkt Eersel

Vergunning verleend aan de vrijheid Eersel om op woensdag een weekmarkt te houden. In de omgeving van Eersel wordt nergens op die dag weekmarkt gehouden, zodat andere vrijheden daar geen schade van kunnen lijden. Recognitiecijns van 12 oude groten te betalen aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch.

169.

f 2r

1544, mei (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op door Aart Heimerik Danielsz., geboren in Nistelrode.

Op 8 september 1540 maakte hij in het huis van Pieter Meyskens goede sier met een ongehuwde vrouw genaamd Jacoba. Hij stelde haar voor met hem te trouwen en zij was daartoe genegen. Toen hij naar huis ging, ontmoette hij Lenaart Dirksz. en Jacob zoon van Lenaart Dirksz., resp. vader en zoon, samen met Jacoba. Toen Lenaart merkte dat Jacoba met Aart wilde trouwen, sloeg hij hem onverwachts met een stok op het hoofd. Aart verweerde zich met zijn broodmes. Jacoba kwam tussenbeide, maar Aart stak Lenaart twee maal in de borst. Hij stierf kort daarop.

170.

f 22r

1545, febr (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Dionys van Zeverdonck natuurlijke zoon van Dionys van Zeverdonck, priester, door hem verwekt bij wijlen Maria dochter van Jan Geldrop.

171.

f 23v

1545, februari (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Adriaan van Zeverdonck natuurlijke zoon van Dionys van Zeverdonck, priester, destijds verwekt bij wijlen Maria van Geldrop.

172.

f 38v

1545, maart (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan in 's-Hertogenbosch op Maarten Aart Willemsz. door Aart van Berkel

In december 1543 had hij samen met Maarten zeer veel gedronken in het huis van Heilwych van Gemaert in 's-Hertogenbosch. Zij vielen in slaap en werden midden in de nacht wakker. Zij kregen ruzie, er ontstond een gevecht met dolken, tijdens welk Aart zijn dienaar per ongeluk in het hoofd stak. Hij ging weg om een chirurgijn te halen, maar Maarten stierf.

Taal: Frans.

173.

f 44v

1545, 29 april

bouw brug over Maas bij Grave

Vergunning verleend aan de stad Grave om over de Maas [sic] een houten brug te bouwen teneinde het verkeer tussen Brabant, Gelre en Kleef te vergemakkelijken.

Om dit te financieren mogen zij 10 jaar lang een tol heffen. Het tarief bedraagt als volgt:

- @ wagens geladen met goederen -- 1 blank
- @ man te paard -- 1 oortstuiver Brabants
- @ ossen en paarden bestemd voor de verkoop -- 1 oortstuiver
- @ man te voet -- 3 mijten Brabants
- @ 4 varkens of 4 hamelen -- 1 oortstuiver

Zij moeten, indien daarom gevraagd, rekening en verantwoording afleggen.

Deze brug is niet gebouwd.

174.

f 50r

1545, mei (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op een onbekende man door Hans van Bercke door Willem Aben schreinwerker en geboren in 's-Hertogenbosch.

Op het feest van de heiligen Petrus en Paulus vijf of zes jaar geleden zat de indiener van het verzoekschrift Willem Aben, schreinwerker en geboren in 's-Hertogenbosch, in gezelschap te drinken in Dambrugge bij Antwerpen. Hij ging samen met Hans van Bercke, schoenmaker en afkomstig uit 's-Hertogenbosch, en Cornelis Verbist naar huis. Zij besloten om in de stad nog een pot bier te gaan drinken in de St. Antoniestraat. Hij hield stil op de hoek van die straat om te wateren. Toen hij zijn makkers wilde inhalen liep hij tegen een hem onbekende man op die gewapend was met een breed slagzwaard. Deze viel hem meteen aan. Hij verweerde zich met zijn korte Duitse degen. Beide partijen kregen assistentie en er ontstond

een gevecht. Hans van Bercke stak de man met het slagzwaard dood. Na afloop van de veldslag bleek dat de degen van Willem tot aan de hecht was afgehouden en dat het rapier van Hans onder het bloed zat.

175.

f 123v

1545, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de verwonding toegebracht aan Pieter zoon van heer Jan Pietersz. door Willem van Bruessel, wonend in Mierde.

Op Pinksteren j.l. was hij samen met Pieter en anderen gaan drinken in Mierde in het huis van Elen Jans Snouck. Na enige tijd zei hij tegen een vrouw genaamd Heylke Smits dat hij naar huis wilde gaan. Zij vroeg hem nog even te blijven. Na gewaterd te hebben nodigde hij haar uit om mee naar huis te gaan. Pieter wilde dat niet. Er ontstond een woordenwisseling, waarna Pieter met zijn nicht naar huis ging. Pieter ging terug naar de herberg en haalde daar zijn degen. Er ontstond een gevecht, tijdens welk Willem vele malen gewond werd. Jan (?) Frederiksz., de zoon van zijn zuster, kwam hem te hulp en sloeg Pieter met een stok. Pieter genas van deze wond. Willem vreest echter door justitie vervolgd te worden.

176.

f 126r

1545, 20 oktober

Brabantse Landtol

Verlenging van de pacht van de Grote Brabantse Landtol en het paardengeld aan de stad 's-Hertogenbosch voor vier jaar op dezelfde voorwaarden als tot nu toe.

De pachtsom bedroeg fl. 500 jaarlijks. Verwijzing naar een vonnis van de Raad van Brabant uit 1537. De stad had gevraagd om een verlenging met 25 jaar teneinde de buitenlandse kooplieden niet af te schrikken.

Niet aanwezig in de Charters Sassen; zie echter wel Charters Sassen nr. 809.

177.

f 151r

1546, 10 april

watermolens Meierij

Karel V stelt op verzoek van Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch vast hoe hoog de molenaars het water mogen opstuwen op de rivieren de Reusel, de Aa en de Dommel.

In bepaalde gevallen moeten bruggen worden verbreed of verhoogd en moeten 'overslagen' worden gebouwd om bij regenval het afkomende water te kunnen omleiden. De mulders stuwen het water nu te hoog op waardoor de landbouw schade lijdt. Karel V heeft in augustus 1545 commissarissen gezonden om de pegels te beoordelen.

Volgen de pegels:

Dommel

@ de bovenste molen van Venbergen onder Valkenswaard, eigendom van de abdij van Postel

- @ de onderste molen van Venbergen, een oliemolen, eveneens eigendom van Postel
- @ de molens stroomafwaarts die van de heer van Helmond zijn
- @ de molen Te Loo onder Waalre, eigendom van de heer van Perwez
- @ de molen onder Waalre van Aart Heym
- @ de Gennepermolen, een korenmolen, gelegen onder Blaarthem van Willem van den Houtaert
- @ de Gennepermolen, een schorsmolen, van Willem voornoemd
- @ de molen van Stratum van de graaf van Buren
- @ de korenmolen en de schorsmolen van Schimmet onder Woensel
- @ de Hooydonkse molen van het klooster aldaar
- @ de molen onder Son van het klooster Hooydonk
- @ de korenmolen van Wolfswinkel onder St. Oedenrode van mr. Hendrik Hujoel, griffier van de Raad van Brabant
- @ de molen van St. Oedenrode van de kinderen Van Doerne
- @ de Casterense molen onder Boxtel van de heer van Boxtel
- @ de Boxtelse molen, een zomermolen, van de heer van Boxtel
- @ de wintermolen van de heer van Boxtel gelegen aan de rivier, die van de Aa bij Spoordonk naar Boxtel loopt en beneden de zomermolen in de Dommel uitkomt [het Smal Water]
- @ de molens van Herlaar van de heer van St. Michielsgestel, een koren- en een oliemolen

Beerze

- @ de molen van Spoordonk [eigenaar niet genoemd]

Reusel

- @ de molen van Moergestel [eigenaar niet genoemd]
- @ de molen van Oisterwijk van de erfgenamen van Cornelis Kivits
- @ de molen van Diessen
- @ de molen van Baarschot
- @ de 'muestermolen' van 'Beerze' van de abt van Tongerlo; deze molen heeft anders dan de anderen geen sluis; de abt wordt gelast een sluis te maken

Run

- @ de molen van Steenvoort tussen Riethoven en Steensel; wegens de droogte konden de commissarissen geen peil nemen; de eigenaar van deze molen, een zekere Geerens moet een sluis bouwen

De brug bij Westerhoven moet hoger en breder worden gemaakt, omdat hij het water te veel opstuwt

Keersop

- @ de molen van Westerhoven van de priorij van Postel
- @ de molen van de weduwe en erfgenamen van Poitiers (?) van Haren

Kleine Dommel

- @ de molen van Geldrop van de heer aldaar; de brug stroomafwaarts van de Joffrouwendijk moet worden verbreed
- @ de Colse molen onder Tongelre; de brug stroomafwaarts moet worden verbreed
- @ de molen van Opwetten van Pieter Keyzers

de Aa

- @ de Stipdonkse molen onder Lierop van de priorij van Postel
- @ de molen van Helmond; de grachten rond de stad moeten worden uitgediept; de stenen brug daar over de Aa is te smal
- @ de molen van Rixtel van Cornelis Hovekens met 3 sluizen
- @ de molen van Kilsdonk
- @ de molen Ten Steen onder Berlicum van de heer van Zevenbergen [en Berlicum]

Er worden boetes gesteld op overtreding. Er zijn te veel 'geweren' die dienen om aal en andere vis te vangen. Wie geen vergunning kan tonen om dergelijke obstakels in de rivier te leggen moet deze verwijderen.

178.

f 164r

1546, mei (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Gerard Hermansz. door Jan Danielsz. van Buel, wonend in Oirschot.

Hij diende in het leger van Karel V en vocht mee in de oorlog tegen Gelre. In oktober of november 1543 waren zij in Zevenhuizen in Holland. Er ontstond een twist tussen hem en een zekere Gerard Hermansz., maar hij weet niet meer waar het over ging. Het gebeurt zo vaak dat soldaten onderling slaags raken over een kleinigheid. Gerard raakte gewond, maar na afloop werd er vrede gesloten. Gerard bekende schuldig te zijn en verklaarde met Jan verzoend te zijn, mits deze de chirurgijn zou betalen. Deze verklaring is op schrift gesteld. Drie weken later stierf Gerard. Jan werd in 's-Hertogenbosch door de hoogschout gevangen gezet.

179.

f 168r

1546, juni (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Paul Noeris, geboren in Breda en natuurlijke zoon van Hendrik Noeris, verwekt bij wijlen Alluyn [sic] Adriaansen uit de omgeving van Breda.

Zie ook nr. 208.

180.

f 185v

1546, 8 juli

gemeente Oisterwijk

Vergunning verleend aan de vrijheid Oisterwijk om 38 bunder gemeynTEGRONDEN te verkopen.

In 1434 hebben zij vergunning gehad om 60 bunder te verkopen. Daarvan is in de loop der tijd 22 bunder verkocht. Zij hebben het geld nodig om hun schulden te kunnen betalen en om het schip van de kerk, dat dreigt in te storten, te restaureren. Op de verkochte percelen komt een erfcijs te rusten van 1 oude groot per bunder. De opbrengst mag alleen worden besteed aan de voornoemde doeleinden.

181.

f 191v

1546, augustus (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Lodewijk Aartsz. door Jan zoon van wijlen Jan Heymeriksz. van Alem.

Begin december 1544 zat hij met Lodewijk Aartsz. en anderen te drinken in het huis van Adriaan Klaasz. te Alem. Toen hij thuis kwam werd hij opgewacht door Lodewijk die gewapend was met een staak van wel zeven voet lang. Hij werd zwaar aan het hoofd gewond en Jan zag zijn leven in gevaar. Hij verweerde zich door Lodewijk met een bot mesje twee maal in de linker schouder te steken. Met de Quatertemperdagen stierf hij daaraan, nadat hij Jan vergiffenis had geschonken. De familie van de overledene wil zich niet met hem verzoenen als hij niet uit Alem verhuist. Dit zou zijn ondergang betekenen want hij heeft al zijn landerijen daar liggen.

182.

f 195r

1546, 6 september

financiën Bergen op Zoom

Karel V geeft de stad Bergen op Zoom uitstel van betaling voor de erf- en lijfrenten voor een periode van negen jaar.

Hierom is verzocht door de weduwe van de markies en het stadsbestuur van Bergen. De stad was zeer welvarend door de jaarmarkten en de donderdagse weekmarkt, die druk werd bezocht door de boeren uit de omgeving. Sinds de overstromingen van Zuid-Beveland in 1530 en 1532 zijn beide soorten markten achteruit gegaan. Zij hebben veel geld geleend door renten te verkopen, waardoor de stad nu overladen is met schulden. Zij hebben tevergeefs gepoogd de wollenstoffenindustrie in Bergen in te voeren, hetgeen ook veel geld gekost heeft. In de periode 1541-1545 zijn de inkomsten van de stad gedaald van fl. 17.000 tot fl. 12.000 à 13.000.

183.

f 202r

1546, februari (z.d.)

dode hand

Vergunning verleend aan het klooster Coudewater om onroerende goederen ter waarde van fl. 50 jaarlijks te verwerven.

Leengoederen, rechtspraak en heerlijke rechten zijn daarvan uitgezonderd. Zij moeten voor

deze vergunning een [niet nader aangeduide] som gelds betalen aan de Rekenkamer.

184.

f 222r

1546, 22 december

bank van lening

Karel V verleent een vergunning aan Andries Ymonyn uit Piemonte om in 's-Hertogenbosch een tafel van lening (= lommerd) te houden.

De oude tafel die uitgebaat werd door Jan Heymans is bankroet gegaan en Andries was een van de borgen. Anders dan voorheen mag hij niet meer rente vragen dan 1 stuiver per pond Vlaamse groten per week. Karel V neemt hem en zijn gezellen in bescherming en geeft nog enige andere voorrechten. De vergunning heeft een looptijd van 12 jaar.

185.

f 226r

1547, 8 februari

weggeld Helmond

Vergunning verleend aan de stad Helmond om een weggeld op vrachtverkeer te mogen heffen.

De oude vergunning van 1528 was verlopen, maar dat wisten zij niet omdat het huis van de schepen die de stukken onder zich had is afgebrand. Deze overtreding wordt hen vergeven. Inwoners van de stad en vrijheid Helmond zijn vrijgesteld. Het geld moet besteed worden aan de betaling van de bede. Zij betalen aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch jaarlijks fl. 2.

186.

f 247v

1547, 9 februari

tarief havenhoofd Oudenbosch

Vergunning verleend aan Oudenbosch om gedurende tien jaar een belasting te heffen op personen en goederen die gebruik maken van de haven van Nieuwenbosch.

De oude vergunning is verlopen en er moet voor ca. Fl. 700 gerepareerd worden aan het havenhoofd. Het tarief bedraagt:

@	personen	1 Brabantse duit
@	paarden	½ stuiver
@	koeien of ossen	1 groot
@	varkens, hamels of schapen	¼ stuiver

Er wordt voorgeschreven hoe het havenhoofd moet worden gemaakt. Er is sprake van drie hoofden, waarvan een in het westen en een in het zuiden. De weg op het hoofd moet worden belegd met planken en wel zo dat men er bij regenachtig weer niet op uitglijdt. Het hoofd wordt van hout en moet zo ver uitsteken dat de schepen ook bij laag water kunnen aanleggen. De schippers zijn voortaan verplicht van het hoofd gebruik te maken. De weg van Oudenbosch naar Nieuwenbosch moet 5 voet breed zijn en behoort te worden hersteld en beter gekasseid. Oudenbosch betaalt jaarlijks 6 Rijnsgulden (ad 40 gr.) aan de rentmeester der domeinen in Antwerpen. Zij moeten, indien daarom gevraagd, rekening en

verantwoording afleggen aan de gecommiteerden van de hertog.

187.

f 260r

1547, juni (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Joost Aerentsz. van Aerle door Adriaan zoon van Cornelis Pieter Andries.

Op Nieuwjaarsdag 1545 zat hij met anderen te drinken in het huis van de weduwe van Adriaan Antoniesz. in Riel in de Meierij van 's-Hertogenbosch. Joost was in het gezelschap van zijn meester. Toen er afgerekend moest worden wilde Joost zijn meester daarbuiten houden. Er ontstond een woordentwist en Joost nodigde Adriaan uit naar buiten te komen, hetgeen hij niet deed. Joost kwam toen weer naar binnen en viel Adriaan aan. Zij werden door vrienden gescheiden, maar Joost viel opnieuw aan. Adriaan verweerde zich met zijn opsteker, ten gevolge waarvan Joost overleed.

188.

f 283v

1547, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Lambert Nys door Jan Aartsz. van Tuldén, wonend in de vrijheid Oirschot.

Acht of negen maanden geleden ging hij samen met Wouter Hendriksz. Sroyen naar huis, lopend van de herdgang van Aarle naar de kerk in Oirschot. Pieter van Dormale en Lambert Nys, een krijgsman met een slechte reputatie, kwamen hen tegemoet. Het was 4 uur in de middag en zij groetten elkaar goeden avond. Jan floot met zijn mond en dat was voor Lambert reden om ruzie te zoeken 'alzoehy altyt vol werringhen was'. Lambert trok zijn degen. Pieter zijn zwager probeerde hem tevergeefs tegen te houden. Hij werd gewond aan zijn hand en vingers, zodat hij nog verminkt is. Hij moest zich verweren en stak Lambert met zijn degen in de zijde. Drie dagen later stierf Lambert.

189.

f 298r

1547, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Hendrik Evertsz., metselaar door Jan van Limborch.

Op 26 november 1546 was hij samen met Hendrik Wellens en een zekere Gijsbrecht in het huis genaamd Valkenborg van Hans Vinders in de Hinthamerstraat in 's-Hertogenbosch. Gijsbrecht, wiens achternaam hij niet kent, nodigde hem uit voor het avondmaal. Gijsbrecht ging naar huis om het eten klaar te maken. Om 5 uur 's middags ging Jan met in zijn armen een 'sinck roer' naar het huis van Gijsbrecht. Tussen de Pijnappelpoort en de Hinthamerpoort liep hij een jongen van 14 of 15 jaar tegen het lijf, waardoor het roer op de grond viel en de lade brak. Hij gaf de jongen enige oorvijgen. Deze schold terug, waarop een andere man, naar verluide een houtzager, die veel gedronken had, zich erin mengde en zei

'slaet my ende laet den jonghen gaen'. Er ontstond een gevecht. Hendrik Evertsz., metselaar, probeerde hen te scheiden en werd toen door de degen van Jan getroffen in zijn knie. Hendrik stierf kort daarop.

190.

f 300v

1547, december (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op een zekere Lucas door Jan van Aecht, kelderweerder van Venbergen.

Op 14 augustus j.l. was hij met zijn vrouw en vrienden met paard en wagen naar Bergeijk geweest voor een bruiloft. Op de terugweg, ongeveer twee boogscheuten verwijderd van de kerk van Bergeijk, kwamen hem Hendrik Pietersz. Truyensz., vorster van Bergeijk, en Pieter Hendrik Truyensz., vorster van Oerle, vergezeld van drie kameraden, tegemoet. Zij wilden hem aanhouden, waarop Jan aanbood de zaak voor te leggen aan de rechters. De vorsters trokken zich daar niets van aan en vielen hen met geweld aan. Jan sprong van de wagen en werd aangevallen door Lucas. Jan moest zich verweren en verwondde Lucas, die daar echter van genas na door een chirurgijn uit Eindhoven genaamd meester Cornelis te zijn behandeld. Hij stierf drie maanden later, vermoedelijk doordat hij zich niet aan de adviezen van de chirurgijn hield. Jan vluchtte na dit voorval naar het huis van ene Jan Berchmans en liet zijn wagen achter.

191.

f 335r

1547, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Antonie de Cort door Jan Ghysels. Op zondag na Allerheiligen vier jaar geleden zat hij in het huis van Catharina wed. v. Aart Joirdens in Aarle onder Oirschot. Toen kwam Antonie de Cort met 5 kameraden, gewapend met stokken en messen, en zij eisten dat hij naar buiten zou komen. Hij bleef echter binnen en na lange tijd trokken zij af. Op weg naar huis ontmoette hij onderweg een van de zes, een krijgsman en in de volksmond genaamd Hardgebakken. Deze viel hem aan, waarop hij zijn toevlucht nam tot het huis van Daniel van den Dycke. Hardgebakken volgde hem. Hendrik Dirksz. van Ham die daarbij was raakte licht gewond. Toen hij weer verder liep, passeerde hij het huis van Hendrik Goyaartsz. van den Hovel in Aarle, alwaar Antonie met zijn kameraden zat te drinken. Hij werd opnieuw aangevallen en in zijn borst gestoken. Hij moest zich verweren en stak daarbij Antonie met een mes in het hoofd. Drie dagen later overleed deze. Hendrik Dirksz. overleed twee maanden later als gevolg van een slechte behandeling door de chirurgijn. Hij heeft zich met hem, toen hij nog leefde, ook verzoend.

192.

f 349v

1548, maart (z.d. Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan Gerardsz. door Simon Roelofsz. van Oirschot.

Ongeveer tien jaar geleden ontmoette hij Jan in de herdgang Aarle, terwijl hij op weg was naar de kerk. Zij kregen ruzie over een beschimmeld brood dat Simon van Jan gekocht had en waarvoor Jan volle betaling eiste. Jan viel hem aan met een stok, waarop hij zich verweerde met een weimesje. Hij sloeg hem daarmee met de platte kant op het hoofd. Tijdens het daarop volgende gevecht viel Simon op de grond. Hij stak Jan toen in de buik. Acht dagen later stierf hij.

193.

f 354r

1548, maart (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Cornelis Jan Klaasz., speldenmaker door Rutger Hendriksz. van Duersen, linnenwever, geboren en wonend in 's-Hertogenbosch.

In 1533 (?), toen maar 20 jaar oud, kwam hij, na veel gedronken te hebben, in de buurt van zijn woonhuis tegenover het klooster Achter de Tolbrug, 's avonds rond 11 uur, vier kerels tegen die ook zeer dronken waren. Het waren allen speldenmakers, de een heette Cornelis Jan Klaasz., de tweede Lucas Skeysers, de namen van de andere twee kent hij niet. Er ontstond een woordenwisseling over de vraag wie daar mocht lopen en of de wevers niet te veel straatruimte in beslag namen. Volgens de speldenmakers waren zij heren en de wevers beren. De twist over de beroepsgroepen liep zo hoog op dat het tot vechten kwam. Rutger sloeg toen Cornelis met zijn degen op het hoofd, waarna hij zich uit de voeten maakte. Acht of 10 dagen later stierf Cornelis, na in het Groot Ziekengasthuis de laatste sacramenten te hebben ontvangen. De moeder van Cornelis wilde hem niet in haar huis opnemen wegens zijn armoede en zijn kwalijke leefwijze.

194.

f 375r

1548, z.d.

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Cornelis van Aernem door Jan Gijsbrechtsz. volder.

In augustus zeven jaar geleden zat hij met onder andere Cornelis te drinken in het huis van de weduwe van Willem Adriaans te Oisterwijk. Willem beschuldigde hem ervan zijn turf op de heide gestolen te hebben. Jan zei dat Cornelis als zijnde geen poorter van Oisterwijk niet het recht had om van de gemeynte gebruik te maken. Er ontstond een gevecht, tijdens welk Jan met zijn opsteker Cornelis in de zijde stak. Deze overleed 4 of 5 dagen later na de laatste sacramenten ontvangen te hebben. Cornelis gaf op zijn ziekbed toe ten onrechte te hebben gehandeld.

195.

f 382v

1548, augustus (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Lieven Pietersz., de rademaker door Antonie Willemsz., zakkendrager en wonend in 's-Hertogenbosch.

Op 3 mei 1547 zat hij te drinken in een gehucht genaamd 'Heerle' (??) en gelegen een halve mijl buiten de stad. Aanwezig waren behalve Lieven, Wouter de zakkendrager genaamd de Have en een zekere Gerrit. Daarbij voegde zich ene De Greve, nastelmaker. De Greve wilde zijn rok ruilen met die van een ander. Hij ruilde met Lieven, maar kreeg daar spijt van. De rokken werden teruggegeven en De Greve betaalde de afgesproken 2 stuivers voor het gelag. Op weg naar huis werd Antonie, vergezeld van zijn zoon Willemke, gevolgd door Lieven. Lieven maakte ruzie over de mislukte ruil. Toen zij op een akker tussen Herlaar en de straat waren, schold Lieven hem uit voor dief. Er ontstond een gevecht met messen, tijdens welk Lieven geraakt werd achter tussen zijn schouders. Adriaan zoon van Jan Melisz. en Jacob zoon van Aart Pietersz., die daar op hun paard reden, kwamen tussenbeide. Dit had als resultaat dat de vechters uiteen gingen. Daags daarna schonk Lieven Antonie vergiffenis. Elf dagen later stierf hij. Hij vluchtte naar Gelderland.

nr. 643

196.

f 2r

1548, september (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Hendrik geboren in Bergeijk, van beroep molenkarrijder en knecht van Jan de Craen door Jan Thys, inwonend poorter van Antwerpen en molenaar.

Op 5 september j.l. was hij 's middags gereden naar het huis van een kanunnik genaamd [niet ingevuld] Amaras van de Onze Lieve Vrouwenkerk te Antwerpen om koren op te halen. Op de zolder werd het koren door de gezworen meters gemeten. Er waren reeds 40 tot 50 zakken gevuld om naar de molen gebracht te worden. Een zak viel om en omdat hij niet goed dichtgebonden was, viel er wat graan omlaag. Er ontstond ruzie tussen hen over de vraag wie de zak niet goed dichtgebonden had. Hendrik trok zijn opsteker, Jan kon niet weggkomen omdat de deur versperd was door zakken graan. Hendrik was bovendien dronken. Jan trok dus zijn eetmes en raakte Hendrik in de linkerborst. Hendrik stierf kort daarop.

197.

f 11v

1548, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Quiryne Belrebus/Belderbus, hopman van een vendel voetknechten door Pieter van den Grave, poorter van Dordrecht.

Met Kerstmis 1532 -hij woonde toen in 's-Hertogenbosch- ging hij met Quiryne 's middags om 4 uur naar de taverne van Hans Stevens in 's-Hertogenbosch. Na een tijd kwamen binnen Antonie Otte en een zekere Lockaert die bier bestelden. De waardin weigerde dat te doen omdat zij dronken waren. Lockaert nam toen een driervoetstoel en wierp die naar de vrouw, haar uitscheldende voor hoer. Daarop viel hij haar met zijn degen aan. Er ontstond

een gevecht en Pieter kwam tussenbeide, waarbij hij ernstig aan zijn hand gewond werd. Hij vluchtte, maar bleef aangevallen worden door Lockaert. Antonie kwam zijn kameraad te hulp en werd toen door Pieter met zijn mes doodgestoken. Belderbus beloofde voor hem gratie te verzoeken, maar later bleek dat dit niet gebeurd was.

198.

f 38v

1548, december (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jut, de vrouw van Goort Hendrik Thomasz. door Ees, dochter van Gijsbrecht Gerrit Thysz., wonend in Veghel. Rond Allerheiligen 1547, op een zaterdag, kwam Goort Hendrik Thomasz. voorbij haar huis. Zij groetten elkaar en Ees vroeg waar hij heen ging. Afgesproken werd dat zij samen maandag daarop naar het kraamfeest van ene Jan Stanssaerts zouden gaan. Tijdens dit feest ontstond er een woordenwisseling over een schoteldoek die Goort bij zich had en die van haar was. Jut, de vrouw van Goort, schold haar uit voor onder meer hoer en wierp haar een pot bier in de schoot. Na afloop van de maaltijd raakten de twee vrouwen buiten met elkaar in gevecht. Zij werden door andere vrouwen gescheiden. Op weg naar huis passeerde Ees het huis van Joris Hendriksz. waar Goort zat te drinken. Goort viel haar aan met zijn opsteker. Zij vluchtte. Even verderop kwam zij Jut weer tegen. Er volgde opnieuw een gevecht. Al vechtend geraakten zij weer bij het huis van Joris Hendriksz. Ees wierp een drievoetstoel naar het hoofd van Jut en raakte haar. Daags daarop spoelde Jut met blote armen varkenspensen uit in het water. Zes dagen daarna heeft zij nog in gezelschap bier gedronken. De wond aan haar hoofd raakte echter ontstoken, zodat zij overleed.

199.

f 50r

1548, december (z.d.)

gratie

Nieuwe akte van gratie verleend aan Antonie Willemsz., zakkendrager en inwoner van de stad 's-Hertogenbosch (zie nr. 195).

In het rekest voorafgaand aan de vorige akte heeft hij enkele belangrijke omstandigheden niet goed weer gegeven. Hij vreest nu dat de procureur-generaal van de Raad van Brabant bezwaren zal maken, zodat de akte niet ge-interineerd kan worden.

200.

f 52v

1548, juli (z.d.)

dode hand

Karel V bepaalt dat de onroerende goederen die het klooster Mariënborg op de Uilenburg in 's-Hertogenbosch tussen 1477 en 1516 heeft verworven en die in 1516 zijn aangegeven bij de fiscus geamortiseerd zijn dat wil zeggen ze zijn en blijven het bezit van het klooster. Deze gronden zijn echter niet vrijgesteld van reële belastingen

201.

f 73r

1549, april (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Andries Hendrik Hillentsz. door Simon Lucas Hobbenzone, wonend in Erp.

Op 15 maart j.l. zat hij bier te drinken in een herberg in Erp. Een van zijn drinkgenoten was Andries. Na veel gedronken te hebben, leek het alsof hij in slaap gevallen was. Plotseling sprong hij op en maakte ruzie met Simon. Hij sloeg Simon drie gaten in het hoofd, waarop deze zich verweerde met een opsteker. Andries werd voor in de borst gestoken, zodat hij een uur later overleed.

De gratie wordt verleend bij gelegenheid van de Blijde Inkomste van prins Philips als hertog van Brabant [1549].

202.

f 109v

1549, juni (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Adriaan Domisz. door Jan Laurensz. geboren in Sprundel bij Breda.

Hij was koster in Sprundel en hield een herberg om te tappen voor passanten. Op Halfvasten 1546 wilde hij gaan sluiten, maar toen kwam Adriaan, die zeer dronken, was aanlopen. Hij drong naar binnen en ging met de dienstbode op de keldertrap zitten, roepend om drank. Jan weigerde, waarop er een woordenwisseling ontstond die uitliep op een gevecht. Jan stak met zijn opsteker Adriaan in het dikke deel van zijn been "omtrent syn eeghenisse". Deze overleed de dag daarop.

De gratie wordt verleend bij gelegenheid van de Blijde Inkomste van prins Philips.

203.

f 138r

1549, mei (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Antonie Lichthert, voorheen hopman van een bende voetknechten, door Hendrik van Nuddelaer, borger van 's-Hertogenbosch.

Hij heeft zijn vorst als lans knecht lang gediend. Op St. Maria Magdalena 1541 kwam hij in de herberg genaamd De Molen in de Hinthamerstraat. Daar zaten de waard en de waardin met Antonie te drinken. Antonie was zeer dronken. Hendrik groette, maar Antonie noemde hem een halve gezel oftewel een booswicht. Na nog wat scheldwoorden ontstond er een gevecht. Antonie stak met zijn ponjaart Hendrik in de hand, waarop deze met zijn ponjaard Antonie door het hoofd stak. Deze overleed 24 uur later. Enige tijd later pleegde hij weer een doodslag in het land van de prins van Oranje. Ook voor dit feit heeft hij van deze prins gratie verkregen.

De gratie wordt verleend bij gelegenheid van de Blijde Inkomste van prins Philips.

204.

f 140r

1549, mei (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Isabella van Nassau, natuurlijke dochter van wijlen Hendrik, graaf van Nassau, destijds verwekt bij [naam niet ingevuld] die toen ongehuwd was. Zij is door haar vader uitgehuwelijkt aan Johan van Renesse, ridder, van wie zij negen kinderen heeft.

Taal: Frans.

Deze bastaard wordt niet vermeld in: R.E. van Ditzhuyzen, *Oranje-Nassau. Een biografisch woordenboek* (Haarlem, 1992).

205.

f 175r

1549, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Antonie Hendrik Meusz. door Gerard Dirk Hendriksz., wonend in Erp.

Op 1 mei 1542 gaf Hendrik Moels die in zijn herberg zijn bruiloft vierde een ton bier aan de gasten. Het gezelschap raakte dronken. Antonie trok zijn degen en dreigde daarmee iedereen te steken. Toen de andere gasten in de herberg bezwaar maakten tegen dit gedrag en Gerard hoorde dat er messen getrokken werden, nam hij om een vechtpartij te voorkomen een stok en sloeg Antonie daarmee op het hoofd. Deze stierf nog diezelfde dag. Gerard nam de vlucht en verhuurde zich als ruiter aan wijlen de graaf van Buren en daarna aan de graaf van Arenberg.

206.

f 181v

1549, augustus (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Pieter Aartsz. door Pieter Jansz., speldenmaker en wonend in 's-Hertogenbosch.

In augustus 1549 liep hij met zijn vrouw en het kind van zijn zuster van Hintham naar de stad, toen hij werd ingehaald door Pieter Aartsz. Deze eiste dat Pieter zijn meester zou betalen. Pieter Jansz. antwoordde dat hij altijd om geld vroeg als hij dronken was en dat hij dat beter kon doen als hij nuchter was. Daarop trok Pieter Aartsz. zijn opsteker en er ontstond een gevecht met messen. Pieter Aartsz. werd in zijn zijde gestoken en overleed vier dagen later.

207.

f 194r

1549, december (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan de Vos door Jan van Aessche Jansz., wonend in Liessel.

Op zondag na St. Maarten 1547 was hij in de herberg van Jan de Vos genaamd De Wolf in het gezelschap van Klaas Pieters die op een trommel speelde en die door hem gehoord was. De speler werd echter overgenomen door een ander drinkgezelschap dat onder leiding

stond van Cornelis Vrancx. Jan nodigde Cornelis dus uit om even naar buiten te komen. Zij vochten met stokken totdat de avond viel en het donker werd. Jan de Vos kwam toen de hoek omgelopen en werd bij ongeluk geraakt door de stok van Januari Hij stierf kort daarop.

208.

f 203v

1546 [sic], juni (z.d.)

legitimatie

Legitimatie van Paul Noeris geboren in Antwerpen en natuurlijke zoon van Hendrik Noeris verwekt bij wijlen Alluyn Adriaansen afkomstig uit de omgeving van Breda.

N.B.: zie ook nr. 279.

209.

f 211r

1550, 24 januari

gratie

Kwijtschelding van de diefstal van paarden door Hemmerik Wyers, burger van Deventer en thans gevangen zittend in Antwerpen.

Hij hield zich bezig met de handel in paarden. Drie jaar geleden is hij door toedoen van de moordbranders [een bende die chanteerde onder bedreiging van brandstichting] alles kwijtgeraakt. Vrienden van hem leenden hem toen wat geld om een nieuwe zaak op te zetten, maar dit werd hem gestolen. In wanhoop is hij toen weggetrokken met achterlating van zijn vrouw en kinderen. In de buurt van 's-Hertogenbosch heeft hij toen onder ingeving van de duivel een hem onbekende man twee paarden en twee veulens afhandig gemaakt. In de buurt van Mechelen werd hij ingehaald door de vreemdeling die zijn goed weer terugnam. Daarop werd hij door de markgraaf van Antwerpen aangehouden.

210.

f 216r

1550, februari (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan Ansems door Jan Gerard Reyms.

Acht dagen voor St. Jan Baptist was hij met anderen wezen drinken in het huis van Ansem Jan Ansems in het dorp Baarle. Men had op die dag in Baarle de vogel geschoten. Zij maakten goede sier tot de avond toe en gingen toen naar huis. Onderweg in het gehucht Loveren [onder Baarle] bij de linde aldaar kregen twee mannen genaamd Klaas Canters en Jan Ansems ruzie. Jan kwam tussenbeide met in zijn hand een ongeladen bus. Toen dit niet hielp, vuurde hij eenmaal, waarop Klaas hem de bus uit zijn handen trok. Hij wilde geen gevecht en draaide zich om met de bedoeling naar huis te gaan. Hij werd toen van achteren aangevallen en kreeg een zware wond aan het hoofd. Wegens de duisternis kon hij niet zien wie dat gedaan had. Een eind verder kwam hij zijn drankgenoten tegen die beweerden dat Jan Ansems hem had aangevallen. Daarop ontstak hij in woede en verwondde Jan met zijn opsteker in de linker borst. Jan overleed drie à vier uur later na te hebben gebiecht en de laatste sacramenten te hebben ontvangen.

211.

f 221r

1549, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Teeuwen van Ghijffenen door Jan Jansz. van St. Oedenrode.

Met Halfvasten 1547 werkte hij als bakker in het Geefhuis in 's-Hertogenbosch. Hij kwam toen 's avonds met zijn molenkar thuis en kreeg een woordenwisseling met Teeuwen die in het bakhuis was. Teeuwen sloeg hem met een hamer die gebruikt wordt om stokvis mee te beuken. Om zich te verweren stak hij met zijn opsteker Teeuwen eenmaal in de rug en eenmaal in de zijde. Teeuwen overleed korte tijd later.

212.

f 234v

1550, 9 februari

financiën 's-Hertogenbosch

Verlenging van de vergunning voor het eerst in 1501 verleend aan de stad 's-Hertogenbosch om accijnzen te heffen in Vught, Berlicum en Rosmalen.

De nieuwe vergunning loopt 6 jaar. Recognitiecijns van £ 12 (ad 40 gr.) te betalen aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch. Verder dezelfde voorwaarden als in nr. 2. Charters Sassen nr. 819.

213.

f 241r

1550, april (z.d. Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op de priester genaamd Comptes door Adriaan Snels, wonend te Meerle.

Twee jaar geleden reed hij met zijn zoon Willem en zijn buurman Jan Jacobsz. met twee wagens naar Etten om daar stro op te halen. Ten huize van Willem de Cotere waar hij zijn wagen geladen werd veel gedronken. Buiten kwam hij een man tegen die hij niet kende. Later bleek het een priester genaamd Comptes te zijn die niet in priesterkleding rondliep. Deze priester woonde in Etten en was 'genoch van den roeckeloosen levende'. Ook hij had veel gedronken. Comptes vond dat Adriaan met zijn wagen de weg versperde. Er ontstond een woordenwisseling. Zij werden door Willem en Jan gescheiden, maar de scheldpartij werd voortgezet. Heer Comptes viel Adriaan met zijn opsteker aan. Adriaan verweerde zich met zijn opsteker en stak Comptes in de linkerborst. Hij stierf kort daarna. Adriaan heeft 15 jaar geleden ook een doodslag begaan en daarvoor gratie gekregen.

214.

f 254v

1550, 14 juni

begijnhof Bergen op Zoom

Vergunning verleend aan de priester, de voogden en de meesteressen van het Begijnhof buiten Bergen op Zoom om huizen in het hof, die toebehoren aan wereldlijke personen, te

kopen wanneer zij vrijkomen.

Deze huizen worden nu gebruikt om banketten en 'bollebanen' te houden wat onverenigbaar is met de leefwijze van de begijnen. Zij mogen echter krachtens een edict van 1545 geen onroerende goederen verwerven. Voorwaarde is dat de gekochte goederen worden geregistreerd bij de Rekenkamer.

215.

f 255v

1550, 8 juli

legitimatie

Legitimatie van Maximiliaan natuurlijke zoon van jonker Rycalt van Merode, heer van Oirschot en Hilvarenbeek, verwekt bij Geertrui dochter van Dirk Crommen.

216.

f 257r

1550, 8 juli

legitimatie

Legitimatie van Margriet natuurlijke dochter van jonker Rycalt van Merode, heer van Oirschot en Hilvarenbeek, verwekt bij Geertrui dochter van Dirk Crommen.

217.

f 259r

1550, 8 juli

legitimatie

Legitimatie van Rycalt natuurlijke zoon van jonker Rycalt van Merode, heer van Oirschot en Hilvarenbeek, verwekt bij Geertrui dochter van Dirk Crommen.

218.

f 263r

1550, 8 maart

vrouwengasthuis Oirschot

Vergunning verleend aan de vrijheid Oisterwijk om een huisje staande naast de kerk, waar 8 of 9 arme vrouwen in wonen, te kopen.

In of rond 1539 is dit huisje gekocht door Klaas van Oss, priester en wonend in de stad Diest en voor dit doel bestemd. Het is 57 vierkante roeden groot en een achterleen. Het bestuur van de vrijheid wil het huisje met de hof aankopen. Zij krijgen ook vergunning om een erfpacht van 2 mud rogge hen door een zekere vrouw gelegateerd te aanvaarden.

Voorwaarde is dat het aantal vrouwen niet toe mag nemen en dat zij zich alleen met loonarbeid zoals naaien, spinnen, spoelen, kaarden e.d. van wol en linnen bezig houden en dat zij zich niet begeven in de handel in stoffen. Recognitiecijns van 1 goudgulden (ad 20 stuiver) aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch en 6 stuivers voor de erfpacht.

219.

f 284v

1550, augustus (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Willem Pieter Lemmensz. door Jacob Goyaart Luyensz., landbouwer.

September j.l. was hij met zijn zwager Michiel Jan Pietersz. en anderen wezen drinken in Eersel in het huis van Lucie Schuffincx, waardin en biertapster. 's Avonds rond 8 uur kwam daar Willem binnen voorzien van een bus [een vuurwapen] en een onbekende kameraad. Zij zochten meteen ruzie. Er ontstond een groot gevecht, tijdens welk Jacob met zijn opsteker Willem bij het hoofd nam en een steek gaf 'int dichte van zynen beene'. Willem werd ook gewond in rug en gezicht en overleed als gevolg daarvan. Jacob zelf werd zwaar gewond aan zijn keel. Hij bleef wel een half uur voor dood op de grond liggen.

220.

f 326r

1550, december (z.d.)

Legitimatie

Jan van Merode, natuurlijke zoon van jonker Rycalt van Merode tot Petershem, verwekt bij Geertrui dochter van Dirk de Crom.

221.

f 334r

1551, februari (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Frans Verdysteldonck door Maarten Willem Sbruynen, oud 60 jaar en al 30 jaar schepen van Someren.

Hij had als oudste schepen in mei j.l. opdracht gekregen van de stadhouder van de schout van Peelland om samen met Elooi van Gistele, klerk van de schepenbank, naar de hoeve Ter Hofstad te gaan om daar de pachter Jan van Ruth onder dwang te verwijderen. Dit om een vonnis van de Raad van Brabant ten uitvoer te brengen. Dit vonnis resulteerde uit het proces tussen Frans van Bree en Jan van Ruth, dat door Frans gewonnen was. Jan weigerde echter van de hoeve te vertrekken. De andere schepenen, die vaak ook pachters van de hoeven van Postel waren en erbuiten wilden blijven, weigerden mee te werken.

Zondag 1 juni werd de vogel geschoten, waarna er op maandag 2 juni weer geteerd werd. Maarten ging daarom pas 's avonds naar de herberg. Daar was Frans Verdysteldonck, ook schepen en pachter van een Postelse hoeve. Deze beschuldigde Maarten ervan meegewerkt te hebben aan een kwade zaak en meened gepleegd te hebben in het proces voor de Raad van Brabant. Maarten wierp een geldstuk op tafel en verklaarde in aanwezigheid van vele anderen dat hij hierover zou gaan procederen. Maarten wilde Frans met een aarden bierpotteke slaan, maar zijn vrouw hield hem tegen. Frans herhaalde zijn belediging en Maarten ging, toen niemand het muntstuk opnam, naar huis. Toen hij buiten liep, riep Frans hem na door een gat in de bouwvallige lemen wand. Maarten sloeg hem daarop met zijn wandelstok, die was voorzien van twee ijzeren tandjes en die hij nodig heeft omdat hij slecht ter been is. Frans werd aan weerszijden van het oog gewond, maar de wonden bloedden nauwelijks. Er werd een pleister van eigeel op gelegd. Daags daarna raadpleegde

hij de chirurgijn meester Dirk van Kessel. Deze zei dat de wond niet ernstig was. Twee dagen later werd Frans ziek en woensdags stierf hij onverwacht. Frans was 50 jaar oud, zeer dik en ging zich vaak te buiten aan drank. Sommigen beweren dat hij daardoor een vreemde ziekte of 'apoplexie' heeft opgelopen en dat de wondjes er niets mee te maken hadden. Maarten houdt zich om justitie te ontwijken op in geheime of heilige plaatsen.

222.

f 336v

1551, februari (z.d.)

Legitimatie

Melchior van Goirle natuurlijke zoon van wijlen Willem Willemsz. van Goirle Aartsz. verwekt bij Liesbeth dochter van Zouwen Maartenz..

Het staat niet vast dat deze mensen uit Goirle kwamen.

223.

f 363v

1551, februari (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Paul zoon van Gerard Sanders door Hendrik Jansz., oud 23 of 24 jaar.

In 1549 rond Kerstmis woonde hij als jonge, ongehuwde man met Margriet wed. van Christiaan Gerards Gerardsz., pachteres op de hoeve van Leyenborch onder St. Oedenrode. Daar woonde toen ook Adriaan Andriesz., een neef van Margriet die door Margriet was aangesteld tot voorman. Voor Kerstmis ging hij met Adriaan naar de bruiloft van de dochter van Vrientke Joerdens in het huis van Jan Pieters, Daar waren ook Jan en Paul kinderen van Gerard Sanders die Adriaan wilden slaan. Hij waarschuwde zijn meester. Deze leende een degen van Simon Willem Simonsz., waarna hij naar de keuken ging en deze lieden aansprak. Er ontstond een gevecht, tijdens welk Adriaan aan zijn handen gewond werd. Om zijn meester te helpen stak hij Paul met zijn opsteker of broodmes in zijn schouder. Deze overleed 15 of 16 dagen later.

224.

f 374v

1551, 8 juni

gemeente Wanroy

Vergunning verleend aan de kapelmeesters van Wanroy om 9 of 10 morgen van hun gemeente te verkopen om met de opbrengst een fonds te kunnen vormen voor de kapel van Wanroy.

Zij hebben toestemming van de abt van Mariënweerd om deze kapel, die in de parochie van Mil, ligt te verheffen tot een zelfstandige parochiekerk, mits er een fonds van 100 gulden jaarlijks wordt gevormd. De bisschop van Luik moet nog toestemming geven. Op de verkochte percelen rust een erfcijs van 1 Brabantse stuiver per morgen te betalen aan de rentmeester der domeinen van Grave en het land van Cuyk.

Zie ook nr. 255.

225.

f 385v

1551, 3 juli

gemeente Eersel

Vergunning verleend aan de vrijheid Eersel om 50 bunder van hun gemeente te verkopen. De opbrengst moet worden aangewend om de renten drukkend op de vrijheid af te lossen. Enige van deze renten zijn in het bezit van inwoners van 's-Hertogenbosch. Op de verkochte percelen rust een erfcijns van 1 oude groot per bunder. De verkochte percelen moeten bij de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch worden aangegeven.

nr. 644

226.

f 2r

1551, augustus (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de drie doodslagen door Hendrik van Waalwijk, wonend in de heerlijkheid Waalwijk.

Hij heeft als vaandeldrager de koning gediend in de oorlogen gevoerd in Spanje, Duitsland, Algerije, Frankrijk en laatst nog voor Bremen. Hij is gevangen genomen en voor een groot bedrag weer losgekocht. Bij Bremen is hij gewond geraakt. Vier of vijf jaar geleden diende hij als vaandeldrager onder kapitein Bijstervelt onder wijlen de prins van Oranje tegen Maarten van Rossem. Na de capitulatie van Gulik ging hij naar Antwerpen alwaar geteerd werd in de herberg Valckenburch. Hij bleef met Willem van Gheele nog wat nadrinken omdat zij gehoord hadden dat er twee lichte vrouwen beschikbaar waren. De waard, genaamd Jan Byl en zijnde gehuwd, weigerde echter voor hen een bed klaar te maken en verwees hen naar een huis genaamd St. Adriaan. Daar had hij zelf de nacht tevoren met een andere vrouw geslapen. Zij gingen daarheen en maakten zich bekend, waarop zij werden binnengelaten. Na een tijd kwam Jan Bijl. Er werd voor een gouden kroon verteerd, welk bedrag door hem en zijn kameraad werd betaald. De waard werd als beloning voor zijn informatie vrijgehouden. De waardin wilde Jan Byl echter niet uitlaten als hij de twee soldaten niet meenam. Zij weigerde ook voor de militairen een bed klaar te maken. Hendrik bood een gouden kroon maar dat werd niet aanvaard. Jan Byl wilde daarop de beide mannen meenemen, maar die weigerden omdat het al donker was en zij vreesden door de markgraaf te worden opgepakt. Er ontstond een twistgesprek over de lange benen van Hendrik, partijen trokken de wapens (rapier en Duitse dagge). Jan werd aan het hoofd gewond en overleed acht of negen uur later.

Enige tijd later was hij in Waalwijk in het gezelschap van andere soldaten waaronder Sander van den Bos. Sander zocht ruzie maar werd door de omstanders weggeleid. Op het eind van de lange straat wachtte Sander hem op. Hendrik verdedigde zich met zijn lang mes en stak Sander dood.

Voor deze twee doodslagen heeft hij gratie gekregen, maar door onnozelheid heeft hij de akte niet laten interineren.

In de Vasten van 1547 beledigde Cornelis Woutersz., eveneens soldaat, de bewoners van Waalwijk door hen voor schelmen en dieven uit te schelden. Daags daarna kwam Hendrik Cornelis tegen op de lange straat in Baardwijk en vroeg hem zijn woorden in te trekken. Volgens Hendrik was Cornelis tijdens de strijd om Heinsberg gedeserteerd. Hendrik stak hem met zijn broodmes in de hals. Cornelis ging zijn huis binnen en onder veel godslasteringen zei hij zich te zullen wreken. Hendrik nam een stok om zich daarmee te verdedigen. Tiel Jacobsz. kwam tussenbeide, maar het gevecht werd voortgezet, waarbij Cornelis hulp kreeg van zijn vader. Tiel werd bij ongeluk gewond aan zijn arm en stierf drie dagen later.

227.

f 13r (oorspr. nummering)

1551, augustus (z.d.)

Legitimatie

Eustacius van Brimeu natuurlijke zoon van wijlen Eustacius, graaf van Megen, verwekt bij Margaretha van Ransen dochter van wijlen Gielis van Ransen.

228.

f 14v

1551, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Gielis Loems Boutsz. door Christiaan Reynen van Broegel, landman.

Op 3 mei j.l. was in Helmond geweest, alwaar hij de cijns betaald had aan de rentmeester van de heer van Helmond. Hij ging daarna samen met Thomas en Wouter de broers van zijn eerste vrouw Jut en kinderen van Jan Thys in het huis van meester Roelof Dirksz., waard in De Valk in Breugel wat drinken. Op weg naar huis kwam Katrijn Lathouwers hem tegemoet met het bericht dat daar Meus de Wevere was die wilde vechten en of hij hem naar huis wilde brengen. Meus en Christiaan woonden in één huis. Meus liet zijn rok echter vallen en maakte zich uit de voeten. Op dat moment werd hij te hulp geroepen door Goort Reynen die door Gielis en 5 à 6 mannen werd aangevallen. Zij vochten met messen en degenen. Goort werd door enige vrouwen in bescherming genomen en weggeleid. Toen werd Christiaan aangevallen en aan zijn achterhoofd gewond. Hij verdedigde zich met een opsteker die vast zat aan de schede van de degen die Goort op de weg had laten liggen. Christiaan stak Gielis tussen de schouders. Hij stierf kort daarna.

229.

f 27v

1551, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Willem Geerling Pietersz. door Maarten Dielis Franckenzen.

Op 13 oktober 1549 kregen op de kermis van Best Matthys Cornelisz. van Berewinckele en Jan Dielis Cryns ruzie. Na afloop ging Jan Dielis naar het huis van Jan Mercx, chirurgijn en wonend in Best om zich te laten behandelen. Jan werd door Maarten naar huis gebracht en

door hem vermanend toegesproken.

Willem Geerling Pietersz. van Oirschot die erg dronken was ging naar Oirschot om de avondspelen te zien. Aart Wolf Baecxz., zwager van Willem, ging na afloop met Willem naar huis. Onderweg kwamen zij Maarten tegen. Er ontstond een woordenwisseling. Jan Dirksz. van Ham scheidde hen en bracht Willem naar huis. Willem rukte zich echter los en ging Maarten achterna om met hem te vechten. Maarten werd door een stok aan zijn been gewond. Om zich te verdedigen stak Maarten hem met een javelijntje links in de buik. Wegens de duisternis weet hij niet precies waar. De volgende avond overleed Willem.

230.

f 35r

1552, april (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan Sanders door Jan van Asten, wonend in de vrijheid St. Oedenrode.

Kerstmis j.l. verhuurde Jan Sanders aan Jan van Asten een stuk land. Tijdens het gelag daarna beweerde iemand dat Jan Sanders het land niet zou leveren. Jan vroeg daarop om een borgtocht en bood zelf ook aan een borgtocht te geven. Toen Jan Sanders dat niet wilde, ging Jan weg. Jan Sanders vroeg om hem om terug te komen, wat hij deed. Daarop werd hij onverwachts door Sanders op het hoofd geslagen met het bord waarop waard en waardin het gelag plegen te noteren. Jan van Asten stak daarop Jan Sanders met zijn opsteker tussen de schouders. Deze overleed kort daarop. Hij gaf de hoogschout van 's-Hertogenbosch een garantie van 20 Kar. guldens, maar werd 5 weken geleden toch door deze aangehouden en in 's-Hertogenbosch gevangen gezet.

231.

f 37r

1553, april (z.d.)

Legitimatie

Daniel van Gerwen geboren in Asten en natuurlijke zoon van wijlen Joris van Gerwen en wijlen Geertrui van Ewen.

232.

f 42r

1553, april (z.d.; Goede vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Willem Smeetsz. door Aart Denysz., wonend in Gestel bij Eindhoven

Op Pinksteren 1550 waren de gildebroeders van Gestel bijeen om de vogel te schieten. Daarna werd er geteerd. Arike zijn dienstbode ging 's avonds naar het koningsfeest om te dansen. Toen zij thuis kwam zat haar meester bij het vuur een boek te lezen. Zijn vrouw stelde voor om te gaan slapen. Hij antwoordde dat zij maar eerst moest gaan omdat hij eerst zijn tanden en mond wilde spoelen. Vervolgens wilde hij dat Arike hem zou zoenen, maar dat weigerde zij, zeggende dat hij dat maar met zijn eigen vrouw moest doen. Er

ontstond een woordenwisseling, waarop de vrouw van Aart eiste dat Arike haar man zou zoenen of dat zij anders weg kon gaan. Arike verliet daarop het huis. Buitengekomen stond daar voor de deur Willem Smeetsz. met een degen aan zijn zijde. Willem was gewoon in Gestel iedereen af te luisteren. Aart trok daarop zijn mes en stak Willem die ondanks aanraden van Arike niet weg wilde gaan in het been. Deze overleed kort daarna. Aart had veel gedronken [en dan een boek lezen?], Willem had een slechte naam onder meer omdat hij altijd ruzie zocht en zijn eigen vader had geslagen.

233.

f 50r

1553, april (z.d. Goede Vrijdag)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Steven Paridaens door Jan Spillemakers wonend in Zondereigen (thans gemeente Baarle-Hertog).

Vijf jaar geleden nam hij deel aan een bruiloft in Mierde. Hij ging toen drinken in een herberg terwijl ondertussen de zaken geregeld werden aangaande de voogdij over een kind genaamd Jan Heyns. Na afloop ontstond er een geschil over de rekening. Een ander drinkgezelschap raakte daarbij betrokken. Een van deze lieden, Steven Paridaens, trok zijn degen, waarop Jan zich met zijn degen verweerde. Jan werd in de borst gestoken en kreeg een stoel tegen zijn oog. De makkers van Steven pakten hem zijn degen af, zodat Jan zich moest verweren met zijn eetmes. Daar stak hij Steven twee maal onder in de borst in de omgeving van de korte ribben. Steven stierf tien dagen later na de laatste sacramenten te hebben ontvangen.

234.

f 60r

1551, 4 mei

gemeynthe Hilvarenbeek

Vergunning verleend aan de bewoners van Hilvarenbeek om op de gemeynthe over een breedte van 40 voet gerekend vanaf de grens van hun erven te mogen poten.

Deze vergunning komt bovenop de oude vergunning verleend door Philips de Goede op 22 november 1441 om over een breedte van 40 voet te mogen poten. Zij betalen daarvoor een recognitiecijs van 10 oude groten en de houtschat, zijnde de tiende penning, over het gekapte hout afkomstig van dit gebied.

235.

f 101/79/11

1552, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Gielis Sanchens door Jacob Gilleyns, potbakker en wonend in Schelle.

Zeven of acht jaar geleden heeft hij ruzie gekregen met Joost van Arschot, ook potbakker, in de stad Bergen op Zoom. Joost beweerde dat hij 's nachts stiekem bij zijn dochter was, waarop Jan Roesbon spottend zei dat het Jacob alleen maar om de kleren van Joost te doen was geweest. Jacob beledigde de moeder van Joost waarop deze zijn dagge trok. Jacob gaf

Joost een steek in de zij met zijn opsteker. Joost genas hiervan, trouwde en stierf een jaar later.

Op 1 augustus 1551 was hij samen met Lenaart Sevenans, potbakker en wonend op de Ossenmarkt in Antwerpen, in het huis van Gielis Sanchens, wonend op het Kiel bij Antwerpen, die getrouwd was met de dochter van Joost. Er ontstond weer een woordenwisseling over het mesgevecht van destijds. Zij zei dat hij "zynder moeder minnen soude" en wierp twee of drie potten en kruiken naar hem toe. Gielis kwam uit zijn werkplaats aanlopen met een 'swynspriet', waarop Joost zijn degen trok. Er ontstond een worsteling zonder wapens. Lenaart haalde hen uit elkaar. De vrouw wierp een armvol potten naar hem toe en schold hem uit voor moordenaar. Er ontstond weer een gevecht tijdens welk Jacob Joost met zijn opsteker stak in het hoofd, in de korte ribben bij het hart en in de rug. Joost overleed.

236.

f 123r/101r/33r

1553, april (z.d.)

Legitimatie

Jonkvrouwe Anna van Grevenbroeck, natuurlijke dochter van wijlen Raas van Grevenbroecke, heer van Mierlo, verwekt bij Berbele Mertens.

237.

f 136r/110r/42r

1553, juni (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Klaas Goossen Curstesz. door Goort van Ampstel. Op 5 december 1551 was hij samen met Klaas wezen drinken in de herberg De Moriaan in Helmond. Na anderhalve stuiver verteerd te hebben gingen zij naar een andere herberg, om tenslotte weer terug te keren in De Moriaan. Toen de waardin weigerde Klaas bier te tappen, mishandelde hij haar. Zij riep 'moord' waarop Goort Klaas onder in de borst stak. Hij stierf daaraan.

238.

f 33r/111r/43r

1553, 4 juli

gemeynte Vierlingsbeek

Vergunning verleend aan het dorpsbestuur van Vierlingsbeek om 25 bunder van hun gemeynte te mogen verkopen.

Zij hebben vorig jaar schade geleden door een overstroming van de Maas en deze zomer door de doortocht van ruiters die niet hebben betaald. De percelen moeten afgepaald en ingemeten worden, de opbrengst mag alleen gebruikt worden voor de delging van schulden en de betaling van lasten. Recognitiecijns van 1 oude groot per bunder te betalen aan de rentmeester in Grave.

239.

f 134r/112r/44r

1553, 10 juli

gemeynte Grave

Vergunning verleend aan de stad Grave om 12 morgen van hun gemeynte gelegen in de parochie van Gassel te mogen verkopen.

Heer Jan van Cuyk heeft deze gemeynte 245 jaar geleden uitgegeven en hertog Arnoud van Gelre heeft de stad Grave toegestaan om 12 morgen daaruit af te graven. Dit is gebeurd, maar later hebben de bewoners van de drie dorpen in het Nederambt van Cuyk de grond weer dichtgegooid. Brussel zond commissarissen om het geschil bij te leggen. Er werd op drie plaatsen grond van een gemiddelde kwaliteit aangewezen om te verkopen. De stad is zwaar belast met schulden en heeft ook fl. 4000 toegezegd om het Land van Cuyk te lossen uit het pandschap. De verkochte percelen worden belast met een cijns van 1 oude groot per morgen te betalen aan de rentmeester in Grave.

240.

f 136r/f 114r/f 46r

1553, juni (z.d.)

Legitimatie

Palamedes van Chalon, natuurlijke zoon van René van Chalon, prins van Oranje, verwekt bij Geertrui Salis, beiden destijds ongehuwd.

241.

f 147r/f 125r/f 52r

1553, 5 juli

gemeynte Esch

Vergunning verleend aan het dorp Esch om delen van hun gemeynte te mogen verkopen of verpachten en om de gemeynte beter te mogen uitbaten. Regulering van de verkoop van brood en bier.

Het dorp heeft als gevolg van de schade aangericht door Maarten van Rossum geld moeten lenen. De kerk is enige jaren geleden door dieven twee maal beroofd, zodat er nieuwe ornamenten moeten worden aangeschaft. De Bosschenaren hebben in dit dorp verscheidene pachthoeven liggen maar zij weigeren bij te dragen in de dorpslasten onder het voorwendsel dat het oude stokgoederen zijn. De ingezetenen zijn arm en men is dus niet in staat om de nieuwe geconsenteerde beden en andere belastingen op te brengen. Toegestaan wordt om zes bunder van de gemeynte te verkopen, mits een recognitiecijns betaald wordt aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch van 1 oude groot. Zij mogen 100 roeden moer verkopen om uit te laten turven, waarna de grond weer terugkeert naar de gemeynte. De ingezetenen mogen 100 voeten vóór hun erf op de gemeynte bomen en struiken poten, mits zij over het gekapte hout de houtschat aan de domeinen betalen. Zij mogen het deel van de gemeynte dat begroeid is met biezen, liezen en mos verpachten. Het hout dat zij aangeplant hebben om het stuifzand tegen te houden mogen zij verkopen ten behoeve van de kerkfabriek. Voorwaarde is dat zij in plaats van elke afgehouden boom drie nieuwe planten. Het wordt verboden om ganzen op de gemeynte te laten weiden. Deze richten in het Asbroek en het Kraaienbroek te veel schade aan. Zij mogen verder het brood en het bier zetten volgens de in 's-Hertogenbosch gebruikte maten en gewichten, dit

teneinde de arme luiden te gerieven. Brood dat te licht is wordt verbeurd en de bakker krijgt een boete van 1 oude groot per brood. De biertonnen en -kannen moeten worden 'gepegelt' volgens de Bossche maat. De tappers mogen alleen in tinnen of loden kannen tappen.

242.

f 149r/f 127r/f 59r

1553, augustus

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Geene Lenaertsz. Hermansz. door Jan Hendrik van den Veen wonend in Reusel.

Op 5 juni 1552 had hij met anderen na het schieten van de papegaai zitten drinken in het huis van Pieter Evaerts. Er ontstond een woordenwisseling met Geene, eveneens gildebroeder, die iets onbetamelijks zei. Toen Jan een aanmerking maakte op wat Geene zei, smeedt deze een drinkpot naar het hoofd van Jan, zodat het bloed over zijn hoofd stroomde en het hem duizelde. In woede ontstoken trok hij zijn eetmes en stak Geene in de zijde. Deze stierf, na te hebben gebiecht, kort daarna.

243.

f 161r/f 139r/f 1r

1553, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Wouter Pieter Stappaerts uit Veldhoven door Lucas Lucasz. Hendriksz. van Velthoeven.

Met Pinksteren 1553 zat hij met onder meer Jan zijn broer en Wouter te drinken in het huis van Maarten Hendriksz. Hij ging weg maar keerde later terug om te zien dat Wouter in gevecht was met zijn broer Januari Hij schoot hem te hulp en verwonde Wouter, maar de wond was klein en er werd vrede gesloten. De chirurgijns die hem behandeld hebben verklaarden dat de wond niet dodelijk was. Nochtans werd hij enige weken later ziek en stierf. Lucas acht zichzelf niet schuldig aan dit overlijden.

244.

f 162r/f 140r/f2r

1553, 9 oktober

gemeynte Son

Vergunning verleend aan het dorp Son om 20 bunder van hun gemeynte te mogen verkopen om met de opbrengst maatregelen te nemen tegen het stuifzand.

Het stuifzand bedreigt de gemeynte. Thans is al meer dan 100 bunder heide ondergestoven en waardeloos geworden. Zij vrezen echter dat de lieden die aan de andere kant van de gemeynte wonen en die geen last hebben van het zand zich tegen een verkoping zullen verzetten. De verkoop wordt toegestaan onder voorwaarde dat zij drie goede mannen zullen kiezen die jaarlijks rekening en verantwoording afleggen aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch. Het geld moet ook gebruikt worden om de zandbanken in de Dommel op te ruimen. Zij betalen per bunder een recognitiecijns van 1 oude groot. Mochten zij bomen planten dan is daarover houtschat verschuldigd.

245.

f 177r/f 155r/f 17r

1553, december (z.d.)

tolprivilege abdi Mariënweerd

Bevestiging van het tolprivilege verleend door hertog Hendrik II van Brabant in 1245 aan de abdi van Mariënweerd (bij Beesd in de Betuwe).

Het privilege is later bevestigd door hertog Jan III in 1336 en door Maximiliaan van Oostenrijk in 1483. De abdi is vrijgesteld van alle land- en watertollen geheven door de hertog van Brabant voor de goederen die de abdi voor zichzelf nodig heeft. Het gaat vooral om de watertol van Lith. De rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch is hierover om advies gevraagd.

246.

f 177v/f 157v/f19v

1553, 19 oktober

markten en tol Son en Breugel

Bevestiging van het privilege verleend aan de dorpen Son en Breugel door hertogin Johanna en later bevestigd door hertog Philips om drie jaarmarkten te mogen houden en om tol te mogen heffen van het vrachtverkeer dat de brug over de Dommel passeert.

De brug bestaat uit elf gebonten en werd tijdens de Gelderse oorlogen niet gebruikt. Hij wordt vooral gebruikt door verkeer dat van en naar Gelderland rijdt. Het tarief bedraagt 1/4 stuiver voor een kar geladen met koopwaar, 1/2 stuiver voor een geladen wagen en 1/4 stuiver per 50 stuks vee. Voorwaarde is dat de opbrengst wordt gebruikt voor de herbouw en het onderhoud van de brug en dat zij een recognitiecijs betalen aan de rentmeester der domeinen in 's-Hertogenbosch van 4 stuiver

247.

f 182r/f160r/f22r

1553, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Antonie Lichtaert door Klaas Jansz. geboren in 's-Hertogenbosch.

Hij was in 1552 met zijn eenheid onder het vendel van Maarten van Rossum bij de stad Terwaan [Frans Vlaanderen; thans Th rouanne]. Daar vocht hij wel twee uur lang met anderen tegen Antonie Lichtaert van het vendel van Willem van Dinter. Hij bood aan om vrede te sluiten, maar daar wilde Antonie niet van weten. Hij moest zich dus verweren en verwondde Antonie in zijn rechter hand. Volgens een verklaring van de chirurgijn was de wond onschuldig, maar omdat Antonie water dronk en zichzelf niet in acht nam kreeg hij koorts. Negen weken later stierf hij daaraan in het gasthuis van Valenciennes. Van Klaas had hij 3 Karolusgulden gekregen voor zijn levensonderhoud en om de chirurgijn te betalen.

248.

f 192r/f 170r/f 32r

1553, december (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Hendrik Jacobsz., kleermaker en geboren in Meer bij Hoogstraten door Govert Govertsz., kleermaker en geboren in Breda.

Op zaterdag na St. Maarten zat Govert bier te drinken in de herberg van Jacob Stevensz. in Meer, toen Govert voorbij kwam. Govert sprak Hendrik aan dat hij hem achter zijn rug zwart gemaakt zou hebben over een niet goed gemaakt kledingstuk. Er ontstond een vechtpartij waarbij Hendrik hem drie maal met een stok op het hoofd sloeg. Hij verweerde zich met een mes en stak zijn tegenstander in de borst. Deze stierf kort daarop.

249.

f 198v/f 176v/f38v

1554, 7 april

bank van lening Grave

Vergunning verleend aan Jan Pauwelsz. Macello uit Piemonte om in de stad Grave een bank van lening te mogen houden.

Vroeger had Grave zo'n bank, maar nu moeten de arme bewoners van deze stad naar andere steden trekken om hun juwelen e.d. te belenen. Het stadsbestuur van Grave heeft ook graag een bank. De vergunning geldt voor 12 jaar. Hij mag niet meer rente vragen dan 1 blank oftewel 1½ groot per pond Vlaams in de week. Elders is gebruikelijk 1 stuiver. In afwijking van de oude gewoonte worden panden die na een jaar niet gelost zijn door de gezworen oproeper in het openbaar geveild. Zij vervallen dus niet aan de houder van de bank.

250.

f 211v/f 189v/f 51v

1554, juni (z.d.)

Legitimatie

Jan van Cortenbach, licentiaat in de rechten en natuurlijke zoon van Joost van Cortenbach, heer van Helmond, verwekt bij Yke Becx.

251.

f 225r/f 203r/ f 1r

1554, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Aart Oppers door Antonie Wingaerts, landbouwer en wonend in St. Oedenrode.

In het jaar [onleesbaar] in de maand augustus, ongeveer 14 dagen voor de Rooise kermis had hij, na in de vrijheid een boodschap te hebben gedaan, een herberg bij de watermolen bezocht. Na vertrek ontmoette hij Aart en er ontstond een geschil over arbeidsloon dat Aart nog schuldig zou zijn aan Antonie. Dit liep uit op een gevecht met eetmessen. Antonie werd gewond in zijn linker schouder, onder in de hals en in de arm. Aart werd op twee plaatsen in de borst gestoken en overleed vijf dagen later.

252.

f 236v/ f 204v/ f 22v

1554, oktober (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan Pieter Stapelsz., timmerman, door Wouter de Laet, wonend in Moergestel.

In juni j.l. waren zij samen op de genechtdag [zitting van de lokale schepenbank] geweest. Daarna hadden zij samen met Andries Pieter Cortten wat gedronken. Onderweg naar huis ontstond er een woordenwisseling over kattenkwaad uitgehaald door de kinderen van Wouter. Jan kwam met een "rye", een stuk gereedschap dat timmerlieden zoals hij gebruiken, en begon daarmee te slaan. Wouter werd vastgehouden door Andries. Wouter stak Jan met zijn eetmes tussen de schouders. Omdat Jan te dronken was om zelf te lopen werd hij met een wagen vervoerd naar het huis van zijn zoon. De volgende dag liet hij zich in Oisterwijk door een chirurgijn behandelen, waarna hij de hele dag heeft zitten drinken in het huis van Grimmaer (?) in de Helm en nog in een andere herberg. Met de waard en waardin heeft hij haring met uien gegeten en een pot koud bier gedronken. De vrouw van de voornoemde chirurgijn nam hem mee naar huis waar zij in het turfhok een bed voor hem klaarmaakte. Zij vroeg hem of hij zich wel goed voelde. Daarop zei hij dat de wond geen pijn deed, maar dat hij in zijn schouders 'hadde weeden die hem trocken voer zyn hert'. De volgende morgen viel de pleister van de wond af. Daarna heeft hij nog twee of drie dagen zitten drinken. Acht of negen later stierf hij. Wouter is niet schuldig aan zijn dood, want Jan heeft zichzelf niet in acht genomen.

253.

f 241v/ f 221v/ f 19v

1554, november (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Mattheus Hendriksz. Schenkensz. ook wel genaamd Mattheus Lidders, wonend in Bakel door Jan Jansen van Meerendonck, landbouwer en wonend in Beek en Donk

Op 11 september 1553 reed Mattheus met paard en wagen over het erf van Liesbeth moeder van Jan en weduwe van Jan van Meerendonck in Bakel. Dit was verboden. Toen Jan hem daarover aansprak, ontstond er een gevecht, tijdens welk Jan Mattheus met zijn stok op het hoofd sloeg. Deze werd terstond onwel en stierf vier of vijf dagen later.

254.

f 259v/f 237v/f 35r

1555, 1 april

bank van lening Grave

Vergunning verleend aan Jacques Maringis om in Grave een bank van lening te houden. Jacques had de vergunning overgenomen van Macello (zie nr. 249), maar deze is met de noorderzon vertrokken zonder hem het octrooi te overhandigen. Hij is nu gedwongen een nieuwe vergunning aan te vragen. Deze wordt verleend op dezelfde voorwaarden als die van nr. 249.

255.

f 264v/f 242v/ f 40v

1555, 9 februari

gemeynte Wanroy

Vergunning verleend aan die van Wanroy om 12 morgen uit hun gemeynte te verkopen om daarmee de parochiekerk te herstellen.

In 1552 (zie nr. 224) is de kapel verheven tot parochiekerk. Zij hebben toen al grond verkocht, maar de kerk is nog niet zoals het hoort. Schip en toren zijn nog met stro gedekt. Er is geld nodig voor de aanschaf van kazuifels, koorkappen, monstransen, kelken, patenen, klokken, ornamenten, zangboeken en vaatwerk. Wat er overblijft van de opbrengst moet worden besteed aan de stichting van een dagelijkse mis. Op de verkochte percelen rust een erfcijns van 1 stuiver Brabants te betalen aan de rentmeester der domeinen in Grave.

256.

f 284r/f 262r/f 60r

1555, augustus (z.d.)

gratie

Kwijtschelding van de doodslag begaan op Jan Gysens, "meersman", door Hendrik van den Valgat wonend in Eersel.

Op 9 juli j.l. keerde hij terug van de jaarmarkt in Beek en Donk met een koe die hij daar had gekocht. Hij was in het gezelschap van anderen die daar ook gehandeld hadden. Zij besloten om het vee dat niet verder kon op de weg te laten grazen. Het naast de weg staand koren bleef echter onaangetast. Twee "meersmans" met een wagen geladen met "meerskorven" en met in hun handen 'kudsen' voorzien van ijzeren pinnen die enige vingers lang waren kwamen daar langs. Dezen beschuldigden hen en in het bijzonder Hendrik van diefstal. Er ontstond een gevecht, tijdens welk Hendrik zich verweerde met een gaffeltje dat hij bij zich had en waarmee hij Jan doodstak. De meersmannen waren dronken.

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL - REKENKAMER - AKTEN VAN REMISSIE ETC,

plaats	nr.
Aa, de	177.
Aarle	36, 134, 188, 191, 192.
Achterbroek	103.
Alem	181.
Antwerpen	32, 49, 53, 65, 67, 69, 78, 84, 88, 100, 112, 118, 130, 163, 186, 196, 208, 209, 226, 235.
Arenberg	205.
Arnhem	43.
Asten	66, 231.
Baardwijk	116.
Baarle	210, 233.
Baarschot	177.
Bakel	253.
'Beek' (in de Kempen)	112, 129.
Beek en Donk	253, 256.
'Beers' (bij Oirschot)	120, 140.
Beerze	177.
Beesd	245.
Bergen	(zie: Bergen op Zoom)
Bergen op Zoom	11, 15, 32, 40, 55, 60, 64, 67, 69, 78, 82, 92, 97, 119, 134, 163, 182, 214, 235.

Bergeijk	153, 190, 196.
Berghem (bij Oss)	9.
Berlicum	80, 121, 177, 212.
Best	166.
Blaarthem	177.
Bladel	56, 88.
Bommel (= Zaltbommel)	37.
Boxtel	114, 128, 177.
Brabant	passim
Breda	43, 48, 65, 85, 94, 97, 111, 179, 202, 208, 240, 248.
Breugel	134, 246.
Brugge	44, 69.
Brussel	7, 49, 52, 94, 130, 143, 159.
Budel	23, 77, 108.
Buren	98, 103, 205.
Cranendonk	23.
Cuyk	107.
land van	57, 136, 224.
Dambrugge (bij Antwerpen)	60, 174.
Den Dungen	154.
Deurne	104, 109.

Deventer	130, 209.
Diessen	177.
Diest	218.
Dieze, de (rivier)	96.
Dommel	177.
Kleine	177.
Dongen	43.
Dordrecht	130, 197.
Driel	8.
Eersel	84, 132, 168, 219, 225, 256.
Eindhoven	164, 190.
Emden	161.
Empel	95.
Engeland	40.
Enschot	135.
Erp	201, 205.
Esch	25, 37, 241.
Escharen	107.
Essen (bij Roosendaal)	103.
Etten	213.
Frankrijk	163.
Friesland	89.

Gassel	239.
Geertruidenberg	53, 111, 130.
Geffen	8.
Gelderland	47, 195, 246.
Geldrop	23, 177.
Gelre	2, 173, 177.
Gestel (bij Eindhoven)	146, 232.
Goirle	222.
Grave	19, 57, 60, 107, 173, 224, 239, 249, 254, 255.
Grimbergen	92.
'Haren'(onbekend welk)	139.
Haren (bij Oisterwijk)	177.
Heeze	23.
Helmond	6, 117, 146, 160, 177, 185, 237, 250,
's-Hertogenbosch	1, 2, 3, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 22, 26, 28, 33, 34, 37, 42, 45, 46, 47, 50, 51, 54, 61, 62, 63, 70, 71, 72, 80, 81, 86, 88, 93, 95, 96, 98, 99, 191, 102, 104, 105, 109, 110, 111, 113, 115, 117, 121, 127, 133, 138, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 160, 161, 162, 165, 166, 167, 168, 172, 174, 176, 177, 178, 184, 185, 189, 193, 195, 197, 199, 200, 203, 206, 209, 211, 212, 218, 225, 241, 247.
Meierij	22, 38, 104, 108.
Stad en meierij	38, 39, 41, 177.
Herlaar	177, 195.

Heukelum (bij Oisterwijk)	135.
Heusden	69, 105, 111, 116.
Hilvarenbeek	32, 147, 215, 216, 234,
Hintham	206.
Holland	47, 100, 103, 118, 130, 133, 177.
Hoogstraten	158, 248.
Hooydonk (bij Nederwetten)	177.
Hulsel	129.
Kalmthout	103.
Kampen	130.
Keersop (rivier)	177.
Kempenland	59, 107, 111.
Kiel (bij Antwerpen)	235.
Kilsdonk (bij Erp)	177.
Kleef	47, 173.
Laerde (Oost Friesland)	161.
Lage Mierde	144.
Lage Zwaluwe	43.
Leende	23.
Lekkerkerk	130.
Leuven	29, 99, 101, 153, 159.

Liempde	42.
Lierop	177.
Lieshout	24.
Liessel	104, 109, 207.
Lille (Noord-Frankrijk)	89.
Limburg	75, 76.
Lith	245.
Lommel	59.
Londen	40.
Loveren (bij Baarle)	210.
Luik	2, 47, 107, 224.
Maarheeze	23, 108.
Maas	79, 173.
Mariënweerd (abdij van)	245.
Mechelen	49, 130, 209.
Meerbeke	85.
Meer (prov. Antwerpen)	248.
Meerle (prov. Antwerpen)	213.
Meerwijk (bij 's-Hertogenbosch)	95.
Middelburg	163.
Mierde	175, 233.
Mierlo	95, 141, 155, 236

Mill	224.
Moergestel	177, 252.
Nederhemert	79.
Nederlanden, de	passim
Nedersem	56.
Nieuwenbosch	100, 118, 186.
Nistelrode	26, 169.
Notel	166.
St. Oedenrode	251.
Oerle	137, 142, 190.
Oirschot	16, 17, 19, 42, 93, 106, 114, 120, 140, 142, 145, 166, 178, 188, 191, 192, 215, 216.
Oisterwijk	4, 89, 111, 158, 177, 180, 194, 218, 252.
Oostfriesland	161.
Oostmalle	32.
Opwetten	177.
Opzeeland	164.
Oude Maas	91.
Oudenbosch	100, 118, 186.
Orthen	157.
Overbroek	129.
Overmaze landen van	35, 62, 75, 76.

Peelland	42, 221.
Perk	85.
Piemonte	35, 99, 184.
Poppel	129.
Postel	177, 221.
Putte	126.
Ravenstein land van	7, 19. 164.
Reusel	122, 177, 242.
Riel (bij Alphen)	5, 187.
Riethoven	125, 177.
Rixtel	36, 177.
Rijssel	zie: Lille
Rochelle, La	163.
Rosmalen Rotterdam	2, 33, 80, 121, 212. 101, 130.
Run (rivier)	177.
Schelle	235.
Schimmel (onder Woensel)	177.
Schijndel	28.
Schoonhoven	130.
Soerendonk	108.

Someren	131, 221.
Son	244, 246,
Spoordonk	177.
Sprundel	202.
Stabroek	126.
Steensel	177.
Steenvoort (bij Riethoven)	177.
Stergart (in Pommeren)	40.
Stiphout	36.
Stratum (bij Eindhoven)	177.
St. Michielsgestel	154, 177.
St. Oedenrode	19, 27, 63, 177, 211, 223.
Son	244.
Stryp (bij Eindhoven)	164.
Ter Steen (bij Berlicum)	177.
Thérouanne (dept. Du Nord, Frankr.)	247.
Tilburg	156, 158.
Tongerlo	103, 177.
Turnhout	43, 56, 114.
Utrecht	47.
Valenciennes (Fr.)	247

Valkenswaard	177.
Veghel	175, 198.
Veldhoven	243,
Venbergen	177, 190.
Vierlingsbeek	238.
Vlaanderen	67, 78.
Vleut (bij Best)	166.
Vollenhove	130.
Vught	2, 21, 30, 33, 58, 96, 121, 212.
Waalre	177.
Waalwijk	54, 91, 111, 226.
Wanroy	224, 255.
Weert	32.
'Wert'	7.
Westerhoven	132, 177.
Woensel (bij Eindhoven)	177.
Wouw	101.
Zeeland	92.
Zevenbergen	177.
Zevenhuizen	177.
Zierikzee	119.
Zondereigen (bij Baarle)	233.

Zuid-Beveland	163, 182.
Zwolle	130.